

35

Det 21. århundrets velferdssamfunn

Jardar E. Flaa
Axel W. Pedersen

SOSIAL TRYGGHET

Holdninger til ulikhet,
pensjon og trygd

Holdninger til ulikhet, pensjon og trygd

Resultater fra en spørreundersøkelse

Jardar E. Flaa
Axel W. Pedersen

Fafo

© **Forskningsstiftelsen Fafo 1999**

ISBN 82-7422-288-1

Omslagsillustrasjon: Jon S. Lahlum

Omslagsdesign: Kåre Haugerud

Trykk: Centraltrykkeriet AS

Innhold

Forord	5
1 Introduksjon til undersøkelsen	7
1.1 Teoretisk perspektiv	8
1.2 Rapportens oppbygning	9
2 Holdninger til ulikhet, fattigdom og økonomisk utjevning	9
2.1 Opplevelse av økende ulikhet?	10
2.2 Holdninger til økonomisk utjevning	11
2.3 Oppfatninger om fattigdom	19
3 Folketrygdens pensjonssystem og inntektssikring i alderdommen	24
3.1 Krav til økonomisk sikkerhet og deltakelse i sparing utenom folketrygden ..	25
3.2 Holdninger til pensjonssystemets innretning	31
4 Trygdeadferd og trygdesystem	40
4.1 Personlige erfaringer med misbruk og underforbruk av trygdeytelser	40
4.2 Personlige erfaringer som trygdemottaker	43
4.3 Generelle oppfatninger om trygdemisbruk	45
4.4 Holdninger til det offentliges ressursbruk på trygd og sosialstøtte	47
5 Oppsummering	53
Vedlegg 1 Tekniske spesifikasjoner vedrørende intervjuperiode, utvalg, antall intervjuer og frafall	55
Vedlegg 2 Spørreskjema med hovedtall: LO-velferd-1 ulikhet, pensjon og trygd	57
Publikasjoner fra Det 21. århundrets velferdssamfunn	66

Forord

Denne rapporten er et av sluttproduktene i prosjektet Det 21 århundrets velferds-samfunn. Prosjektet er finansiert av Landsorganisasjonen i Norge og Det norske Arbeiderparti i forbindelse med LOs hundreårsjubileum i 1999. Det er stor tematisk og faglig bredde i prosjektet, det spenner over temaer innenfor økonomi og arbeidsliv, hverdagslivet og det sivile samfunn, velferdsstatens tjenester, trygd og fordeling. I en rekke publikasjoner diskuteres hvordan det norske samfunn har utviklet seg de siste tiårene, og hvilke utfordringer og mulige veivalg vi står overfor på terskelen til et nytt årtusen.

Prosjektet inneholder bidrag fra forskere i Norge og fra utlandet. Det er stor variasjon i rapportenes omfang og dybde. Noen er basert på seminarinnlegg, mens andre resultatet av lengre utredningsarbeid. En fortegnelse over alle publikasjonene i prosjektet – til sammen 44 rapporter og hovedboka *Mellom frihet og felleskap* – finnes bakerst i rapporten.

Arbeidet på Fafo har vært organisert i en prosjektgruppe med Ove Langeland som prosjektleder. Prosjektgruppen har ellers bestått av Torkel Bjørnskau, Hilde Lorentzen, Axel West Pedersen, samt Jardar E. Flaa og senere Reid J. Stene. I arbeidet med prosjektet har vi mottatt nyttige og konstruktive kommentarer fra flere kollegaer på Fafo og fra andre miljøer. Jon S. Lahlum har på en profesjonell måte sørget for at rapportene kommer ut i en presentabel form. Prosjektgruppen takker oppdragsgiver som har gjort dette arbeidet mulig.

Oslo, april 1999

Ove Langeland

Axel West Pedersen er Cand. scient. pol. og jobber som Forskningsleder ved Forskningsstiftelsen Fafo. Pedersens forskningsfelt er trygdeforskning og inntektsfordeling. Blant annet har han publisert: Fagbevegelsen og folketrygden. LOs målsetninger, strategi og innflytelse i pensjonspolitikken 1945–1966. Fafo-rapport. 1991. *The Taming of Inequality in Retirement*. Doktorgradsavhandling. Under utgivelse. Fafo 1999.

Jardar E. Flaa var prosjektkoordinator ved Forskningsstiftelsen Fafo fram til høsten 1998. Flaas forskning er knyttet til offentlig politikk og administrasjon, organisasjonsteori og levekår. Han har blant annet publisert: Sosial puls. Myter og fakta om levekår i Norge. Fafo-rapport 1993 (med Ivar Lødemel) og Spørreundersøkelse - Små og mellomstore industriforetak: Dokumentasjon og resultater. Fafo-notat. 1995

Denne rapporten presenterer resultatene fra en av fire landsrepresentative spørreundersøkelser som ble gjennomført sommeren 1998 i forbindelse med prosjektet: 21. århundrets velferdssamfunn. Navnet på spørreundersøkelsen er «*LO-velferd 1: Survey om ulikhet, pensjon og trygd*».

Temaet for denne undersøkelsen er folks holdninger til blant annet økonomiske forskjeller, fattigdom og alderspensjon. Det tas videre opp erfaringer med og holdninger til trygdemisbruk.

En del av resultatene fra denne spørreundersøkelsen er benyttet i sluttrapporten fra prosjektet «Mellom frihet og fellesskap», men mesteparten av materialet er bare presentert i denne delrapporten.

Takk til Lars Henrik Johansen for hjelp med kjøring i SPSS.

1 Introduksjon til undersøkelsen

I denne delrapporten presenteres resultatene fra en landsrepresentativ spørreundersøkelse til 1000 nordmenn. Hensikten med undersøkelsen har vært å gi et bilde av nordmenns holdninger til aktuelle utfordringer i fordelingspolitikken og deres syn på ulike sider ved det norske trygdesystemet både når det gjelder innretning og virkemåte. Hvordan står det til med oppslutningen om sentrale målsetninger om økonomisk likhet og trygghet og i hvilken grad blir de tradisjonelle sosialpolitiske virkemidlene oppfattet som effektive og rettferdige?

Undersøkelsen ble utformet med henblikk på å dekke tre hovedtema 1) holdninger til økonomisk ulikhet og fattigdom mer generelt 2) holdninger til folketrygdens pensjonssystem og alternative modeller for inntektssikring i alderdommen samt 3) erfaringer med og holdninger til de ulike trygdeordninger som til sammen danner det økonomiske sikkerhetsnettet for personer i yrkesaktiv alder.

Skal man vinne kunnskap om befolkningens politiske holdninger på dette såvel som på andre felter kan man ikke nøye seg med å fokusere på den generelle svarfordelingen i forhold til noen få utvalgte holdningsspørsmål. Små nyanser i formuleringen av holdningsspørsmål kan ofte gi store utslag, og den totale svarfordelingen vil også ofte kunne være sterkt påvirket av tilfeldige hendelser omkring intervjutidspunktet og av mer eller mindre periodiske svingninger i samfunnsdebatten. Samme tema bør derfor helst belyses fra flere sider og ved hjelp av flere spørsmål. Ikke minst bør man legge vekt på å undersøke hvordan svarene er strukturert etter utvalgte bakgrunnsvariabler. Måten svarene er fordelt blant grupper i befolkningen kan ofte gi mer interessant og politisk relevant informasjon enn den totale prosentfordelingen av respondenter som sier seg enig eller uenig i bestemte påstander eller som velger bestemte svaralternativer blant de som er satt opp av meningsmålerne på forhånd.

Selv om vi på ingen måte kan si at vi har funnet endelig svar, har vi i analysene av svarfordelingene på de respektive temaområdene vært opptatt av å belyse følgende hovedtyper av spørsmål:

- I hvilken grad er variasjonene i oppslutning om dagens trygdepolitikk et uttrykk for uenighet om sentrale likhetsverdier, og i hvilken grad er de eventuelt uttrykk for ulike vurderinger knyttet til det faktiske handlingsrommet og effektiviteten til alternative virkemidler?

- I hvilken grad samsvarer folks holdninger til fordelingspolitiske spørsmål med det mønsteret man ville forvente ut fra rent interessebaserte motiver?
- Hvilken rolle spiller mer konkrete hverdags erfaringer for oppslutningen om ulike sider ved trygdesystemet?

I det følgende skal vi kort presentere det teoretiske perspektivet som har ligget til grunn for utformingen av spørreskjema og for presentasjonen av resultatene i denne rapporten.

1.1 Teoretisk perspektiv

Det er stor uenighet blant samfunnsvitere om hva politiske holdninger i det hele tatt er for noe og ikke minst er det uenighet om hvordan de dannes og forandres. Noen tar for gitt at folks standpunkter til aktuelle (fordelings-)politiske spørsmål i all hovedsak er uttrykk for økonomiske egeninteresser, mens andre tvert imot insisterer på at forestillinger om «samfunnets beste», solidaritet, altruisme og abstrakte idealer spiller en avgjørende rolle for folks politiske holdninger og deres politiske adferd generelt. Samtidig pågår det en debatt mellom de som er tilbøyelige til å se politiske holdninger som uttrykk for stabile – kanskje delvis irrasjonelle – orienteringer, og de som hevder at folks politiske standpunkter tvert imot er et resultatet av konkrete, rasjonelle avveininger der praktiske erfaringer og ulike virkelighetsoppfatninger spiller en vesentlig rolle.

I stedet for på forhånd å velge side i slike debatter har vi tatt utgangspunkt i en antakelse om at folks holdninger til sentrale samfunnspolitiske problemstillinger kan være sammensatt av ulike elementer. Vi tror det kan være nyttig å gjøre et skille mellom fire typer av aspekter ved folks holdninger til aktuelle samfunns-

Tabell 1.1 Fire aspekter ved politiske holdninger

Type av påstander	Nivå	
	Lokalt nivå (mikro)	Samfunnsnivå (makro)
«Bør»-påstander		
Hva er godt?	Interesser	Ideologi
Hva er rettferdig?		
«Er»-påstander		
Hva skjer i samfunnet?	Hverdags erfaringer	Virkelighetsoppfatning
Hva er mulig å få til?		

politiske spørsmål: 1) egeninteresser 2) ideologisk orientering 3) hverdagserfaringer og 4) samfunnsmessig virkelighetsoppfatning (se tabell 1.1).

Mye forskning på politiske holdninger har vært opptatt av spenningen mellom de to første aspektene – interesser og ideologi. Begge disse aspektene kan sies å dreie seg om hva folk ønsker seg politisk og hva de anser som godt og riktig. Spørsmålet er i hvilken grad slike ønsker eventuelt er forankret i konkrete egeninteresser eller om de tvert imot er fokusert på generelle samfunnsmessige idealer. Vi tror imidlertid at det er viktig å få med også de to siste – «kognitive» – aspektene. Hvilke forestillinger har folk om den samfunnsmessige virkeligheten og det politiske handlingsrommet – hva skjer i samfunnet og hva er mulig å få til gjennom politisk handling og politiske institusjoner? Vi er her ikke minst opptatt av å se på samspillet mellom på den ene siden de konkrete hverdagserfaringer folk har med samfunnets institusjoner og deres mer generelle politiske virkelighetsoppfatning. Ved utformingen av spørreskjema har vi derfor lagt særlig vekt på å få med spørsmål som kan belyse folks hverdagserfaringer med ulike sider ved pensjons- og trygdesystemet.

1.2 Rapportens oppbygning

I kapittel 2 i rapporten behandles spørsmål knyttet til økonomisk ulikhet, fattigdom og økonomisk utjevning.

I kapittel 3 tar vi opp folks holdninger til folketrygdens pensjonssystem og til hele systemet for inntektssikring i alderdommen.

I kapittel 4 presenteres resultatene vedrørende folks erfaringer med trygdesystemets treffsikkerhet (misbruk og underforbruk), erfaringer som trygdemottakere og generelle holdninger til det offentliges ressursbruk i forbindelse med trygder og sosiale ytelser.

I det siste kapittel foretar vi en kort oppsummering av funnene i spørreundersøkelsen.

2 Holdninger til ulikhet, fattigdom og økonomisk utjevning

På 80- og 90-tallet har det i Norge vært gjentatte diskusjoner om økonomiske forskjeller og fattigdom i befolkningen, både i media og i det politiske miljøet. Vi var interessert i å kartlegge befolkningens synspunkter og oppfatninger vedrørende

utviklingen i økonomiske forskjeller og fattigdom i Norge. Både synspunkter på den økonomiske utviklingen de siste ti årene og de kommende ti årene ble kartlagt. Vi ville videre undersøke hvor langt befolkningen mente at myndighetene burde gå i å utjevne økonomiske forskjeller i det norske samfunnet. Det var også spørsmål om befolkningen oppfattet at det var mennesker i Norge som kunne karakteriseres som fattige, om hvor mange dette eventuelt kunne være og innenfor hvilke grupper i befolkningen det kunne tenkes å finnes fattige.

2.1 Opplevelse av økende ulikhet?

I dette avsnittet belyses de spurtes oppfatninger om økonomiske forskjeller i Norge. Det fokuseres på respondentenes syn på den faktiske og den forventede utviklingen i den nære fortid og framtid.

Økonomiske forskjeller de ti siste årene

Det ble først stilt spørsmål om synspunkter på økonomiske forskjeller blant befolkningen i Norge. Respondentene ble spurt om det etter deres oppfatning har blitt større eller mindre økonomiske forskjeller mellom folk i Norge de siste ti årene. Ved en slik spørsmålsstilling søkte vi å kartlegge folks *subjektive* oppfatninger av utvikling i økonomiske forskjeller i landet.

Et klart flertall av respondentene (71 prosent) mener at det har blitt *større* økonomiske forskjeller mellom folk i Norge de siste ti årene. Mindre enn ti prosent oppgir at forskjellene har blitt *mindre* i denne perioden. 14 prosent av de spurte opplever at det har funnet sted liten endring i økonomiske forskjeller mellom folk.

Tabell 2.1 Befolkningens oppfatning av om det har blitt større eller mindre økonomiske forskjeller mellom folk gjennom de siste ti årene. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Større forskjeller	71,8	70,8	71,3
Mindre forskjeller	8,8	9,0	8,8
Liten endring	14,9	12,7	13,8
Ikke sikker	4,5	7,4	6,1
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	490	511	1000

Spørsmål 3: Har det etter din oppfatning blitt større eller mindre økonomiske forskjeller mellom folk gjennom de siste ti årene?

Tabell 2.1 viser videre at ikke er noen vesentlig forskjell på menns og kvinners oppfatning av utviklingen når det gjelder økonomisk ulikhet de siste ti årene.

Forventninger om økende ulikhet de kommende ti år?

Respondentene ble videre spurt om sine forventninger til den framtidige utviklingen i graden av økonomisk ulikhet, og igjen viser det seg et klart flertall som ser tendenser i retning av økende ulikhet.

To tredeler (67 prosent) av den norske befolkningen tror at de økonomiske forskjellene mellom folk vil øke de kommende ti årene. Under ti prosent tror forskjellene vil bli mindre de neste årene, og 15 prosent tror det vil bli liten endring i økonomiske forskjeller. Ni prosent er usikre i dette spørsmålet. Det er i forhold til dette spørsmålet en svak, men statistisk usikker, tendens til at menn i noe større grad enn kvinner forventer at det vil bli større forskjeller i årene som kommer.

2.2 Holdninger til økonomisk utjevning

Den politiske retorikken og debatten har de seneste årene i stor grad dreid seg om spørsmål knyttet til økonomiske forskjeller mellom folk og om mulighetene til å redusere disse. Spørsmålet er om den dominerende oppfatningen av at vi er inne i periode med økende økonomisk ulikhet, går sammen med en økende aksept og toleranse for ulikhet eller om den tvert imot virker mobiliserende på tradisjonelle likhetsidealer.

Tabell 2.2 Befolkningens oppfatning av om de tror det vil bli større eller mindre økonomiske forskjeller mellom folk de neste ti årene. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Større forskjeller	69,5	65,4	67,4
Mindre forskjeller	8,4	7,8	8,1
Liten endring	15,3	15,5	15,4
Ikke sikker	6,7	11,4	9,1
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	489	511	1000

Et politisk mål å redusere økonomiske forskjeller i Norge?

I spørreundersøkelsen ble respondentene i umiddelbar forlengelse av spørsmålet knyttet til oppfatninger om faktiske tendenser i den kommende tiårsperioden spurt om de mente det burde være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i Norge i årene som kommer.

Tabell 2.3 viser at det er en sterk oppslutning i befolkningen om reduksjon av økonomisk ulikhet som politisk målsetning. Tre av fire (78 prosent) mener at det bør være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer, mens 17 prosent mener at dette ikke bør være et mål. Fem prosent er usikre. Kvinner (83 prosent) er i noe større grad enn menn (72 prosent) opptatt av at reduksjon av økonomiske forskjeller bør være et politisk mål. Nesten hver fjerde mann gir uttrykk for at økonomisk utjevning *ikke* bør være en prioritert politisk målsetning, mens bare hver åttende kvinne gir uttrykk for det samme.

Hvor langt bør myndighetene gå i å utjevne økonomiske forskjeller i det norske samfunnet?

De respondentene som svarte ja på spørsmålet om at økonomisk utjevning burde prioriteres politisk, ble videre stilt et spørsmål om hvilke ambisjoner som skal ligge til grunn for myndighetenes bestrebelser for å jevne ut økonomiske forskjeller. Respondentene ble stilt overfor hovedalternativer for hvor langt de mener myndighetene bør gå i å utjevne økonomiske forskjeller. Bør myndighetene konsentrere seg om «å sikre alle en viss minsteinntekt», eller bør de i tillegg til dette ha som mål «å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk flest».

Tabell 2.3 Befolkningens oppfatning av om det bør være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Ja, det bør være et politisk mål	72,2	82,6	77,5
Nei, det bør ikke være et politisk mål	22,9	11,5	17,1
Ikke sikker	4,9	5,9	5,4
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	489	511	1000

Spørsmål 5: Bør det etter din oppfatning være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer?

Som vist i tabell 2.4 ga ca. en tredjedel av de omfordelingsvillige respondentene (32 prosent) uttrykk for at myndighetene bør nøye seg med å «sikre alle en viss minsteinntekt», mens de øvrige to tredjedelene helt eller delvis sluttet seg til en bredere fordelingspolitisk målsetning om å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk flest. Hovedinntrykket er at det er små forskjeller mellom svarene til de omfordelingsvillige mennene og kvinnene på dette spørsmålet, men man kan likevel konstatere en svak tendens til at kvinnene i større grad enn mennene slutter opp om den mer radikale likhetsorientering (65 prosent mot 58 prosent).

Vilje til økonomisk utjevning

For å få et samlet uttrykk for respondentenes likhetsorientering eller deres ønske om økonomisk utjevning, slo vi svarene på disse to spørsmålene sammen til en variabel med tre ulike verdier (i tillegg til «ikke sikker/vet ikke»). De som svarte nei på det første spørsmålet om økonomisk utjevning ble tilordnet en egen kategori av ikke likhetsorienterte respondenter, mens de som svarte ja ble delt i to grupper med henholdsvis en «svak likhetsorientering» (bare sikre minsteinntekt) og en «sterk likhetsorientering» (også redusere forskjellene mellom folk flest) etter svarene på det andre spørsmålet.¹

Tabell 2.4 Befolkningens oppfatning av hvor langt myndighetene bør gå i å utjevne økonomiske forskjeller i det norske samfunnet. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Sikre alle en viss minsteinntekt	35,7	29,1	32,1
Redusere økonomiske forskjeller mellom folk flest	31,2	33,6	32,5
Begge deler	26,9	31,0	29,2
Ingen av delene	1,7	0,7	1,2
Ikke sikker	4,5	5,5	5,0
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	353	422	775

Spørsmål 6: Hvor langt bør myndighetene gå i å utjevne økonomiske forskjeller i det norske samfunnet? Bør myndighetene konsentrere seg om å sikre alle en viss minsteinntekt, eller bør myndighetene også satse på å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk flest?

¹ Vi må understreke at uttrykkene «svak» og «sterk» ikke her henspeiler på intensiteten i ønsket om utjevning, men på karakteren til den likhetsmålsetningen som myndighetene skal forfølge. Mer presist (men også mere tungvint) ville det vært å snakke om henholdsvis en «begrenset» og en mer «vidtgående» likhetsmålsetning.

Totalt er det 17 prosent som mener det *ikke* bør være en prioritert politisk målsetning å redusere de økonomiske forskjeller i årene som kommer. En av fire (25 prosent) mener dette bør være et politisk mål, men at myndighetene skal nøye seg med å sørge for at alle har en viss minsteinntekt. Omkring halvparten (48 prosent) støtter en mer radikal fordelingspolitisk målsetning og går inn for at myndighetene bør søke å *redusere* de økonomiske forskjellene mellom folk flest. En av ti havner i kategorien vet ikke/ikke sikker.

Det er som vi har sett flere menn (23 prosent) enn kvinner (12 prosent) som mener det *ikke* bør være et politisk mål å redusere økonomiske forskjeller. En av fire, både blant menn og kvinner, mener man bør sikre alle en viss minsteinntekt. Over halvparten av kvinnene (53 prosent) støtter en strategi for mer generell økonomisk utjevning, mot bare 42 prosent blant mennene.

Tabell 2.6 viser fordelingen på samme variabel (kombinasjonen av spørsmål 5 og 6) der respondentene er gruppert etter alder.

Tabell 2.5 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Nei, bør ikke være et politisk mål	22,9	11,5	17,1
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	25,8	24,1	24,9
Ja, også generell økonomisk utjevning	41,9	53,4	47,8
Ikke sikker	9,4	11,0	10,2
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	489	511	1000

(Kombinasjon av spørsmål 5 og 6).

Tabell 2.6 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Nei, bør ikke være et politisk mål	20,4	20,7	15,0	12,0	17,1
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	24,8	26,0	24,8	24,4	24,9
Ja, også generell økonomisk utjevning	45,2	46,0	51,8	48,4	47,8
Ikke sikker	9,6	7,4	8,4	15,1	10,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	230	285	226	258	999

(Kombinasjon av spørsmål 5 og 6).

Det er en tendens til at likhetsorienteringen er sterkest blant de eldste og særlig at andelen som *ikke* mener det bør være et politisk mål å redusere økonomiske forskjeller synker med alderen. Blant respondentene under 45 år er det vel 20 prosent som tilhører denne kategorien mens det samme bare gjelder for 12 prosent av gruppen over 60 år. Oppslutningen om det standpunktet at myndighetene kun bør sikre alle en viss minsteinntekt er stabil, på rundt 25 prosent i alle de fire aldersgruppene. Det er færrest i den yngste aldersgruppen (45 prosent) som støtter et mål om generell økonomisk utjevning, og flest i gruppen 45–59 år (52 prosent) som støtter dette målet.

Tabell 2.7 viser den tilsvarende fordelingen der utvalget er gruppert etter størrelsen på personlig årsinntekt (brutto). Det er en klar tendens til at likhetsorienteringen er relativt svakest blant høyinntektsgruppen (personer som tjener over 250 000 kroner). 34 prosent i denne gruppen avviser at økonomisk utjevning bør være en prioritert politisk målsetning, mens det i denne gruppen bare er i underkant av 40 prosent som slutter seg til det vi har kalt den sterke likhetsorienteringen. Derimot er det små forskjeller mellom lavinntektsgruppen (under 150 000 kroner i årsinntekt) og gruppen med middels inntektsnivå (150–250 000 kroner i årsinntekt). I begge disse gruppene er det bare i overkant av ti prosent som avviser likhetsmålsetninger mens omkring 50 prosent slutter seg til den sterke likhetsorienteringen.

Det er ikke sikkert at den personlige årsinntekten gir det beste uttrykket for respondentenes økonomisk velstand for ikke å snakke om den opplevelse de har av sin egen økonomiske situasjon. For å få et mål på dette ble respondentene bedt om å bedømme den økonomiske situasjonen til sin egen husstand i forhold til andre

Tabell 2.7 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter brutto personlig årsinntekt. Prosent. 1998

	Brutto personlig årsinntekt (i tusen kr.)			Ikke sikker, uoppgitt	Totalt
	Til og med 150	151–250	Over 250		
Nei, bør ikke være et politisk mål	11,1	11,9	33,9	16,3	17,0
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	25,7	26,3	22,9	21,3	24,9
Ja, også generell økonomisk utjevning	49,5	53,1	39,6	41,3	47,9
Ikke sikker	13,6	8,7	3,5	21,3	10,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	323	369	227	80	999

(Kombinasjon av spørsmål 5 og 6)

husstander i Norge på en skala fra 1 til 10, der 1 representerer de med dårligst økonomi og 10 er de husstandene med best økonomi (spørsmål 12). For å få en noenlunde jevn fordeling av utvalget har vi gruppert svarene i fire hovedgrupper «Dårlig økonomi» (1–4), Middels økonomi (5), Relativt god økonomi (6–7) og «Svært god økonomi» (8–10).

Tabell 2.8 viser at det er en ganske klar sammenheng mellom folks vurdering av sin egen husstands økonomi og deres holdning og vilje til økonomisk utjevning. Sammenhengen går entydig i den retning man ville forvente ut fra en interessebasert teori om politisk adferd. Jo bedre vurdering respondentene har av sin egen husstands økonomi, jo flere er det som mener at det *ikke* bør være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer. I gruppen som opplever å ha relativt dårlig økonomi er det 9 prosent som mener at økonomisk utjevning *ikke* bør være et politisk mål, mot 34 prosent i gruppen som opplever å ha svært god økonomi.

Det er videre interessant å merke seg at det først og fremst er oppslutningen om den mer radikale likhetsorienteringen som er forholdsvis lav blant de gruppene som opplever seg selv som økonomisk privilegerte. Bare 34 prosent i denne gruppen slutter seg til en sterk likhetsorientering mot 52 prosent i gruppen som vurderer økonomien til sin egen husstand til å være midt på treet. Derimot er det ingen entydig tendens vedrørende oppslutningen om en mer begrenset likhetsmålsetting, konsentrert om minstesikring. Oppslutningen om dette alternativet er sterkest i de to yttergruppene og relativt svakest blant de to midtgruppene.

La oss avslutte diskusjonen av resultatene som er vist i tabell 2.8 med å understreke at selv om graden av likhetsorientering ser ut til å svekkes jo mer

Tabell 2.8 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter vurdering av egen husstands økonomi i forhold til andres. Prosent. 1998

	Vurdering av egen husstands økonomi i forhold til andre					Totalt
	Dårlig	Middels	Relativt god	Svært god	Ikke sikker	
Nei, bør ikke være et politisk mål	8,9	11,4	24,4	34,2	14,3	17,1
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	29,7	23,6	24,1	27,4	14,3	25,0
Ja, også generell økonomisk utjevning	53,0	52,4	44,4	34,2	31,4	47,8
Ikke sikker	8,4	12,5	7,1	4,1	40,0	10,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	202	351	340	73	35	1001

(Kombinasjon av spørsmål 5 og 6)

økonomisk privilegerte respondentene føler seg, er det likevel selv blant den mest privilegerte gruppen hele to tredjedeler som ønsker å prioritere tiltak for økonomisk utjevning i en eller annen form.

Inntektsnivå og husstandsøkonomi har naturlig nok en sterk sammenheng med respondentenes utdanningsnivå. Det er derfor ikke overraskende at det, som vist i tabell 2.9, er en tendens til at oppslutningen om likhets- og utjevningsmålne er sterke og mest unison blant gruppene med lavest utdanning. Gruppene med høyest utdanning er derimot langt mer delte på dette spørsmålet, med et betydelig mindretall – 25 prosent – som mener at utjevning ikke bør være en prioritert politisk målsetning i de kommende år.

Tabell 2.10 viser svarfordelingen på spørsmålene om økonomisk utjevning når utvalget er gruppert etter respondentenes partipreferanse. Det er god grunn til å tro at respondentenes orientering i det partipolitiske landskapet viser sammenheng

Tabell 2.9 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter utdanningsnivå. Prosent. 1998

	Utdanning utover grunnskolen				Totalt
	Ingen	1–3 år	4–6 år	Flere enn 6 år	
Nei, bør ikke være et politisk mål	5,9	16,1	16,5	25,0	17,1
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	22,2	22,7	29,3	24,2	25,0
Ja, også generell økonomisk utjevning	53,3	50,8	43,8	45,6	47,8
Ikke sikker	18,5	10,4	10,4	5,2	10,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	135	317	297	252	1001

Tabell 2.10 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter partipreferanse gruppert. Prosent. 1998

	Partipreferanse gruppert			Ikke sikker, uoppgitt	Totalt
	Venstresiden	Sentrum	Høyresiden		
Nei, bør ikke være et politisk mål	9,8	8,9	35,0	14,8	17,1
Ja, men kun sikre alle en viss minsteinntekt	26,3	27,7	23,0	23,2	25,0
Ja, også generell økonomisk utjevning	55,1	54,0	33,7	48,0	47,8
Ikke sikker	8,8	9,4	8,2	14,0	10,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	285	202	243	271	1001

(Kombinasjon av spørsmål 5 og 6).

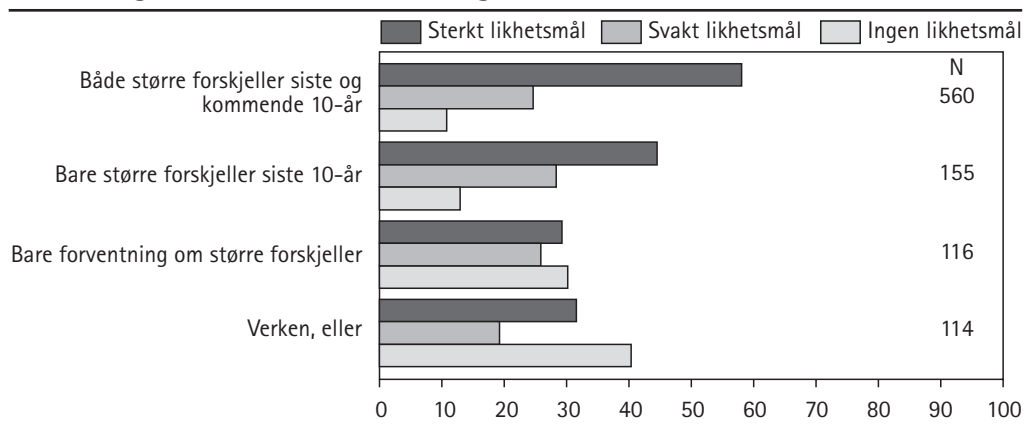
med deres generelle ideologiske disposisjoner og dermed med holdningene til økonomisk utjevning. De spurte ble bedt om å oppgi hvilket parti de ville stemt på «dersom det var Stortingsvalg i morgen». Vi har i tabell 2.10 gruppert folks partivalg i tre; «venstresiden», «sentrum» og «høyresiden». «Venstresiden» inkluderer Rød Valgallianse, Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet. «Sentrum» inkluderer Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. «Høyresiden» inkluderer Høyre og Fremskrittspartiet.

Det framstår i tabell 2.10 en klar sammenheng mellom partipreferanse og holdning til økonomisk utjevning. Bare en av ti av de som ville stemt på «venstresiden» eller «sentrumspartiene» mener det *ikke* bør være et mål å redusere økonomiske forskjeller mellom folk. Langt flere, en av tre, av velgerne til Høyre og Frp mener det samme. Nærmere analyser viser at det særlig er Høyres velgere som skiller seg ut med en høy andel (48 prosent) som avviser at reduksjon av økonomiske forskjeller bør være en prioritert politisk oppgave i de kommende årene. På dette punktet skiller Frp sine velgere seg mindre ut fra det holdningsmønsteret man finner blant sentrumsvelgerne og blant velgere til de «sosialistiske» partiene.

Rundt 55 prosent av de spurte som ville stemt på «venstresiden» eller «sentrum» mener at myndighetene bør satse på generell økonomisk utjevning mellom folk flest. Blant «høyresidevelgere» er det bare en av tre som slutter opp om det vi har kalt en «sterk likhetsorientering», der det er en prioritert politisk oppgave å sørge for at det ikke blir for store økonomiske forskjeller «mellom folk flest».

La oss til slutt se mer direkte på det spørsmålet som innledet dette avsnittet: Hvordan er sammenhengen mellom folks oppfatninger om den faktiske utviklin-

Figur 2.1 Befolkningens vilje til økonomisk utjevning. Etter deres oppfatninger og forventninger om den faktiske utviklingen. Prosent. 1998

gen når det gjelder økonomisk ulikhet i Norge, og deres syn på økonomisk utjevning som politisk målsetning.

Det er, som man kan se av figur 2.1, en meget klar sammenheng mellom virkelighetsoppfatningen og de politiske prioriteringene. Blant den store gruppen (vel halvparten av hele utvalget) som ser en utvikling i retning av økende ulikhet både i den nære fortid og framtid er ønsket om økonomisk utjevning svært utbredt. Nærmere 60 prosent i denne gruppen slutter seg til den sterke likhetsorienteringen, og bare vel ti prosent avviser økonomisk utjevning som en prioritert politisk målsetning. Blant gruppen som ikke ser noen aktuelle tendenser til økende ulikhet er det 40 prosent som avviser utjevning som politisk målsetning.

2.3 Oppfatninger om fattigdom

Det er ikke i Norge etablert noen offisiell fattigdomsgrense og fattigdomsbegrepet er sterkt omdiskutert i forskningslitteraturen. Termen dukker imidlertid stadig oftere opp i mediene og den blir i stigende grad brukt i den offentlige debatten, og da typisk med en sterk normativ ladning. Samtidig som kriteriene for hva som karakteriserer fattigdom ofte er uklare og sprikende, gir selve bruken av termen klare politiske signaler: fattigdom brukes generelt om tilstander som er politisk uakseptable og som er uttrykk for svikt ved samfunnets institusjoner. Det er derfor interessant å undersøke om folk mener at fattigdom er et utbredt fenomen i dagens Norge eller ikke.

Vi stilte spørsmål om det etter respondentenes oppfatning finnes mennesker i Norge som kan betegnes som fattige, og begrepet «fattige» ble nærmere presisert

Tabell 2.11 Befolkningens oppfatning av om det finnes mennesker i det norske samfunnet som kan betegnes som fattige. Etter alder. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Ja, det finnes fattige	84,3	84,9	88,1	80,7	84,4
Nei, det finnes ikke fattige	14,0	11,6	11,0	14,3	12,7
Ikke sikker	1,7	3,5	0,9	5,0	2,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	229	285	227	259	1000

Spørsmål 7: Finnes det etter din oppfatning mennesker i det norske samfunnet som kan betegnes som fattige, dvs. mennesker som har en så lav inntekt at de ikke kan oppnå en anstendig levestandard?

som «mennesker som har en så lav inntekt at de ikke kan oppnå en anstendig levestandard».

Totalt er det 84 prosent av befolkningen som mener at det finnes mennesker i det norske samfunnet som kan betegnes som fattige ut fra den definisjonen som ble antydnet i spørsmålet. 13 prosent mener at det ikke finnes mennesker i Norge som kan betegnes som fattige. Det er ikke store forskjeller mellom aldersgruppene i synet på om det finnes fattige mennesker i Norge

Spørsmålet er om folk mener at dette tross alt er et helt marginalt fenomen eller om fattigdomsproblemene har en betydelig utbredelse i den norske befolkningen. De 84 prosent av respondentene som ga uttrykk at det er mennesker som kan betegnes som fattige, ble derfor bedt om å anslå hvor mange personer dette kunne dreie seg om.

Som vist i tabell 2.12 er det omtrent en fjerdedel av de som mener at det finnes fattige mennesker i Norge, som samtidig anslår at fenomenet ikke berører mer enn høyest tre prosent. Omtrent like mange (23 prosent) tror at den fattige gruppen utgjør fire-fem prosent av den norske befolkningen. Noen færre (18 prosent) oppfatter det dit hen at andelen fattige i Norge tilsvarer seks til ti prosent av befolkningen, mens sju prosent av respondentene mener at mer enn ti prosent kan betegnes som fattige. Oppsummert kan vi si at omtrent halvparten av de som mener at det finnes fattige mennesker i Norge, antar at denne gruppen utgjør fem prosent eller mindre av befolkningen.

I det følgende har vi slått sammen svarene på spørsmål 7 og 8 slik at vi får et samlet inntrykk av respondentenes syn på om det finnes fattigdom og utbredelsen av denne i Norge.

Tabell 2.12 Befolkningens oppfatning av fattigdommens utbredelse i Norge. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Nei, det finnes ikke fattige	13,6	12,4	13,0
Tre prosent eller mindre er fattige	24,5	17,0	20,7
Fire til fem prosent er fattige	25,4	14,8	20,0
Seks til ti prosent er fattige	14,5	16,4	15,5
Mer enn ti prosent er fattige	5,7	6,9	6,3
Ja, det finnes fattige, men er usikker på andelen	16,4	32,5	24,5
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	477	493	970

(Kombinasjon av spørsmål 7 og 8)

Til sammen 87 prosent som mener at det finnes fattige i Norge og følgelig 13 prosent som mener det ikke finnes fattige. Det er omtrent samme andel blant kvinner og menn som helt avviser at det finnes fattige mennesker i Norge, men kvinner ser ut til å være mer tilbakeholdene enn menn med å gi nærmere anslag på andelen fattige. Omtrent en tredjedel av de kvinnelige respondentene oppgir at det finnes fattigdom i Norge men at de er usikre på andelen.

Tabellene 2.13 og 2.14 viser videre at det ikke er dramatiske forskjeller i oppfatningene om disse spørsmålene etter hvordan folk oppfatter sin egen

Tabell 2.13 Befolkningens oppfatning av fattigdommens utbredelse i Norge. Etter vurdering av egen husstands økonomi i forhold til andres. Prosent. 1998

	Vurdering av egen husstands økonomi i forhold til andre					Totalt
	Dårlig	Middels	Relativt god	Svært god	Ikke sikker	
Nei, det finnes ikke fattige	7,7	14,7	13,2	16,7	21,9	13,2
Tre prosent eller mindre er fattige	18,5	18,5	23,1	30,6	9,4	20,7
Fire til fem prosent er fattige	22,6	17,0	24,0	13,9	9,4	20,0
Seks til ti prosent er fattige	12,8	16,4	15,9	19,4	6,3	15,4
Mer enn ti prosent er fattige	8,7	6,2	5,4	5,6	3,1	6,3
Ja, det finnes fattige, men er usikker på andelen	29,7	27,3	18,3	13,9	50,0	24,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	195	341	333	72	32	973

(Kombinasjon av spørsmål 7 og 8)

Tabell 2.14 Befolkningens oppfatning av fattigdommens utbredelse i Norge. Etter utdanning utover grunnskolen. Prosent. 1998.

	Utdanning utover grunnskolen				Totalt
	Ingen	1–3 år	4–6 år	Flere enn 6 år	
Nei, det finnes ikke fattige	11,0	14,6	13,8	11,3	13,1
Tre prosent eller mindre er fattige	11,0	19,4	22,1	25,5	20,7
Fire til fem prosent er fattige	11,0	20,4	20,8	23,5	20,1
Seks til ti prosent er fattige	15,0	15,5	15,6	15,0	15,3
Mer enn ti prosent er fattige	8,7	6,5	4,8	6,5	6,3
Ja, det finnes fattige, men er usikker på andelen	43,3	23,6	22,8	18,2	24,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	127	309	289	247	972

(Kombinasjon av spørsmål 7 og 8)

økonomiske situasjon og etter utdanningsnivå. Den tendensen, som kan registreres, går i retning av at de som oppfatter at de selv er mindre økonomisk privilegerte, er mer tilbøyelige til å si at fattigdom finnes i Norge. Denne gruppen og gruppen med lav utdanning er samtidig mindre tilbøyelige enn resten av utvalget til å gi et nærmere anslag på problemets eventuelle utbredelse i den norske befolkningen.

Grupper i befolkningen som antas å være fattige

Som oppfølging til spørsmålet om fattigdommens utbredelse ble respondentene bedt om å angi hvilke grupper i samfunnet som de mener særlig er rammet av fattigdomsproblemer. Det er verdt å understreke at de befolkningsgruppene som er nevnt i tabell 2.15 ikke er gjensidig utelukkende og gruppene er til dels overlappende i og med at «ungdom» for eksempel også kan være både «enslige forsørgere» og «arbeidsledige». Vi har benyttet kategorier/grupperinger som er vanlige å bruke i litteratur og media. Vi vil også understreke at respondentene kunne oppgi flere svar, slik at prosentandelene ikke summerer seg til 100.

«De eldre» er den gruppen som i hele utvalget hyppigst blir pekt ut som særlig utsatt for fattigdom. 56 prosent av utvalget peker på de eldre som en av de gruppene der det finnes fattige mennesker. På «andre plass» finner vi gruppen «enslige forsørgere», som 44 prosent tror inneholder mange fattige mennesker. 37 prosent mener at det blant «arbeidsledige» særlig finnes fattige personer. En av fire (26 prosent) antar at det både blant «innvandrere og flyktninger» og «ungdom» er

Tabell 2.15 Befolkningens oppfatning av hvilke grupper i befolkningen hvor det særlig finnes fattige mennesker. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Eldre	56,5	62,6	55,0	49,3	56,1
Arbeidsledige	39,4	37,2	40,0	31,9	37,0
Innvandrere og flyktninger	31,6	25,6	29,0	17,2	25,7
Enslige forsørgere	45,3	44,6	43,8	42,6	44,1
Ungdom	33,2	18,6	28,5	24,3	25,7
Barnefamilier	25,4	23,5	21,0	14,4	21,1
Andre grupper	17,1	18,9	14,9	21,5	18,2
Ingen spesielle	2,6	4,1	4,5	8,6	5,0
Antall spurte	193	243	200	209	845

Spørsmål 9: Innenfor hvilke grupper i befolkningen mener du at det særlig finnes fattige? Er det blant; de eldre, arbeidsledige, innvandrere og flyktninger, enslige forsørgere, ungdom, barnefamilier, andre grupper eller ingen spesielle grupper?

fattige. En av fem (21 prosent) regner med at det blant «barnefamilier» særlig finnes fattige, og omtrent like mange (18 prosent) mener de fattige befinner seg innenfor «andre grupper».

La oss endelig kommentere forskjellene mellom de ulike aldersgruppenes oppfatninger. Det er færrest (49 prosent) i aldersgruppen «60 år og eldre» som mener at det særlig blant eldre finnes fattige. Det tilsvarende tallet for aldersgruppen «30–44 år» er 63 prosent. Dette funnet er interessant fordi det illustrerer at de eldre selv i mindre grad enn andre aldersgrupper oppfatter at det er mange fattige blant de eldre. Også for gruppen «arbeidsledige» er det ulike oppfatninger mellom de fire aldersgruppene. 32 prosent av de eldste mener at det blant «arbeidsledige» finnes fattige, mot ca. 40 prosent i aldersgruppene «under 30 år» og «45–59 år».

Det er forholdsvis store forskjeller mellom aldersgruppenes oppfatning av gruppen «innvandrere og flyktnings» situasjon. 17 prosent av de over 60 år mener at det her særlig finnes fattige, mot 32 prosent blant de under 30 år. For gruppen «ungdom» har de fire aldersgruppene også ulike oppfatninger. 33 prosent av de som selv kan kalles ungdom (de under 30 år) mener at det særlig finnes fattige der, mens 19 prosent i aldersgruppen 30–44 år antar det samme.

Hvem har ansvaret for at det finnes fattige i Norge?

Som et siste spørsmål knyttet til fattigdomsproblematikken ble respondentene bedt om å angi hvem de mener har hovedansvaret for at det eventuelt finnes fattige i

Tabell 2.16 Befolkningens oppfatning av hvem som har ansvaret for at det finnes fattige i Norge. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
De fattige selv (selvforskyldt)	14,3	6,5	10,3
Det offentlige	39,1	47,7	43,5
Svikt fra familie og venner	5,8	3,2	4,5
En kombinasjon	37,7	37,5	37,6
Andre	1,0	1,6	1,3
Ikke sikker	2,2	3,5	2,8
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	414	432	846

Spørsmål 10: Hvem mener du først og fremst har ansvaret for at det finnes fattige i Norge? Er det de fattige selv, er det det offentlige eller er det svikt fra familie og venner, dvs. mangel på sosialt nettverk?

Norge.² De spurte ble presentert for fire svaralternativer; «de fattige selv (selvforskyldt)», «det offentlige», «svikt fra familie og venner» og en kombinasjon av disse tre.

Tabell 2.16 viser at nesten halvparten (44 prosent) av de spurte mener at det er det offentlige som først og fremst har ansvaret for at det finnes fattige i Norge. En av ti (10 prosent) legger ansvaret på de fattige selv, mens bare fire prosent av de spurte peker på svikt fra familie og venner som en hovedforklaring. I underkant av 40 prosent av de spurte går ut fra at årsaken til fattigdom i Norge er en kombinasjon mellom de tre nevnte faktorene. Det er en viss forskjell på menns og kvinners oppfatninger vedrørende dette spørsmålet. 14 prosent av mennene mener at de fattige selv har ansvaret, mens sju prosent av kvinnene mener det samme. Kvinner (48 prosent) antar i noe større grad enn menn (39 prosent) at det offentlige har ansvaret for at det finnes fattige mennesker i Norge.

3 Folketrygdens pensjonssystem og inntektssikring i alderdommen

I dette kapitlet redegjør vi for de deler av undersøkelsen som skal bidra til å belyse holdningene til folketrygdens pensjonssystem og til alternative mekanismer for inntektssikring i alderdommen. Vi er som nevnt i innledningen til denne rapporten opptatt av å se på sammenhengene mellom hverdagserfaringer, virkelighetsoppfatning og holdningene til sentrale samfunnspolitiske problemstillinger. Vi starter derfor presentasjonen med spørsmål knyttet til folks private vurderinger og faktiske adferd når det gjelder å planlegge alderdommen økonomisk. Spørsmålene som berøres er blant annet om de spurte under 60 år tror at ytelsene fra folketrygden vil være tilstrekkelige for å dekke deres økonomiske behov i alderdommen. Det er videre et spørsmål til de som er yrkesaktive under 60 år om de er tilknyttet tjenestetpensjonsordninger på jobben. Alle respondentene under 60 år er spurt om de gjør noe rent privat for å spare til alderdommen.

Alle respondentene er spurt om de mener at alderspensjonen fra folketrygden i framtiden bør være lik for alle eller om den bør stå i forhold til den inntekten man har hatt i yrkesaktiv alder. Det er videre stilt spørsmål om hovedtyngden av folks

² I likhet med de to foregående spørsmålene ble dette spørsmålet bare stilt til de som har angitt at det finnes et fattigdomsproblem i Norge i dag.

pensjonsinntekt også i framtiden bør komme fra folketrygden eller om det er riktig å la folk selv ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen. Til slutt i dette kapitlet er det presentert svar på spørsmålet om hvilke tiltak myndighetene bør satse på for å finansiere økte utgifter til folketrygden i framtiden.

3.1 Krav til økonomisk sikkerhet og deltakelse i sparing utenom folketrygden

Er pensjonen fra folketrygden tilstrekkelig?

Da folketrygden ble etablert i 1967 var det en utbredt forventning om at systemet etter hvert ville dekke behovet for inntektssikring i alderdommen blant vanlige lønnstakere. Flere ulike faktorer har imidlertid bidratt til at ytelsene fra folketrygden ikke har blitt så høye som opprinnelig forutsatt. Den stadige underreguleringen av folketrygdens grunnbeløp og innstrammingene i tilleggspensjonssystemet som trådte i kraft i 1992 har bidratt til dette. Samtidig har usikkerhet knyttet til den framtidige finansieringen av folketrygden stadig vært debattert de seneste årene. På grunn av en økning i antall eldre og yrkespassive i forhold til de yrkesaktive har det vært spekulert i om folketrygden vil klare sine økonomiske forpliktelser i framtiden og om ytelsene kan bli betraktelig redusert. På bakgrunn av dette stilte vi spørsmål om respondentene tror at den alderspensjonen de vil motta fra folketrygden vil være tilstrekkelig til å dekke deres økonomiske behov i alderdommen. En eventuelt utilfredshet med ytelsesnivået i folketrygden kan dermed avspeile flere ulike forhold: Den kan rett og slett være et resultat av sprik mellom

Tabell 3.1 Vil alderspensjonen fra folketrygden være tilstrekkelig for å dekke ditt økonomiske behov i alderdommen. Etter aldersgrupper under 60 år. Prosent. 1998

	Aldersgrupper			Totalt
	Under 30	30–44	45–59	
Ja, tilstrekkelig fra folketrygden	32,6	28,5	41,4	33,7
Nei, ikke tilstrekkelig fra folketrygden	52,2	63,4	51,5	56,3
Ikke sikker	15,2	8,1	7,0	10,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	230	284	227	741

Spørsmål 13: Nå noen spørsmål om alderspensjon og folketrygden. Tror du, ut fra det du vet i dag, at den alderspensjonen du vil motta fra folketrygden vil være tilstrekkelig for å dekke dine økonomiske behov i alderdommen?

egne forventninger til inntektsnivået i alderdommen og de ytelsene man regner med å motta ut fra det gjeldende regelverket i folketrygden. Den kan også i større eller mindre grad være drevet av usikkerhet om hvorvidt folketrygden faktisk vil klare å utbetale de ytelsene som er forespeilet i det gjeldende regelverket.

Vi har ikke her forsøkt å skille mellom disse to faktorene. Årsaken er blant annet at vi har ønsket å unngå at nettopp dette spørsmålet oppfattes politisk, som uttrykk for oppslutning om folketrygdsystemet som politisk institusjon.

I forhold til resultatene av lignende undersøkelser fra de siste årene er det nesten overraskende å konstatere at så mange som en tredjedel av respondentene under 60 år sier at de forventer at pensjonen fra folketrygden vil være tilstrekkelig. Bare litt over halvparten gir uttrykk for at de mener ytelsene fra folketrygden i seg selv vil være utilstrekkelige for å dekke deres behov. En av ti er usikre på dette spørsmålet. Det er visse forskjeller mellom aldersgruppenes oppfatning av dette spørsmålet, uten at det dog framstår noen klar systematikk. I den eldste aldersgruppen (45–59 år) er det 41 prosent som sier at de tror ytelsene fra folketrygden vil holde. De tilsvarende tallene for gruppen 30–44 år er 29 prosent og 33 prosent for gruppen under 30 år.

Folketrygdens pensjonssystem gir større absolutte utbetalinger til personer som har hatt høy inntekt i yrkesaktiv alder, men samtidig faller det relative kompensasjonsnivået meget raskt med stigende inntekt. Hvis folk er opptatt av å kunne opprettholde sitt inntektsnivå ved overgangen fra yrkesaktivitet til alderspensjon, skulle man umiddelbart forvente at andelen som opplever folketrygdpensjonen som utilstrekkelig vil øke systematisk med inntektsnivået i yrkesaktiv alder. Det viser seg ikke å være tilfellet. Det går fram av tabell 3.2 at selv om svarene varierer etter lønnsnivået til respondentene, er det ikke noen klar og entydig

Tabell 3.2 Vil alderspensjonen fra folketrygden være tilstrekkelig for å dekke ditt økonomiske behov i alderdommen. Etter personlig inntekt. Personer under 60 år. Prosent. 1998

	Brutto personlig årsinntekt (i tusen kr.)					Totalt
	0–100	100–200	200–250	250–300	300+	
Ja, tilstrekkelig fra folketrygden	36,8	27,7	39,8	47,0	21,9	33,7
Nei, ikke tilstrekkelig fra folketrygden	48,4	57,9	55,3	44,6	74,6	56,4
Ikke sikker	14,8	14,4	5,0	8,4	3,5	9,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	155	202	161	83	114	715

sammenheng mellom størrelsen på den personlige inntekt i yrkesaktiv alder og andelene som svarer ja og nei på spørsmålet om folketrygdpensjonens tilstrekkelighet. Selv i gruppen med en personlig inntekt under 100 000 i året er det omtrent halvparten som sier at de ytelsene de forventer fra folketrygden vil være utilstrekkelige for å dekke deres behov. I gruppene som tjener mellom 200 000 og 300 000 er fordelingen omtrent den samme. Bare i gruppen med en personlig inntekt over 300 000 kroner er andelen som mener at folketrygdpensjonen i seg selv vil være utilstrekkelig svært høy (75 prosent).

Tilknytning til tjenstepensjonsordninger

Når flertallet av de yrkesaktive forventer at folketrygdens alderspensjon vil være utilstrekkelig til å dekke deres behov for inntekt i alderdommen, kan løsningen være at de deltar i en tjenstepensjonsordning. Eksempler på tjenstepensjonsordninger er Statens Pensjonskasse, Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og diverse bedriftspensjoner i privat sektor. I løpet av 70- og 80-tallet ble tjenstepensjonsordninger stadig mer utbredt blant norske arbeidstakere. En av mekanismene var rene strukturendringer i arbeidsmarkedet med økende sysselsetting i offentlig sektor og i deler av privat sektor med tradisjon for gode tjenstepensjonsordninger. I denne perioden ble imidlertid også tjenstepensjonsordninger mer utbredt i deler av privat sektor der dekningen tidligere hadde vært lav. Likevel vet vi fra før at en betydelig del – anslagsvis halvparten – av arbeidstakerne i privat sektor er uten tjenstepensjonsordning i sin aktuelle jobb.

Tabell 3.3. viser at 60 prosent av de yrkesaktive personene under 60 år i vårt utvalg oppgir at de er med i en tjenstepensjonsordning i forbindelse med sin

Tabell 3.3 Yrkesaktive under 60 år sin tilknytning til tjenstepensjonsordninger i tillegg til folketrygden. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Aldersgrupper			Totalt
	Under 30	30–44	45–59	
Ja, er tilknyttet tjenstepensjon	45,3	61,2	67,7	60,1
Nei, ikke tilknyttet tjenstepensjon	49,6	34,5	31,8	36,7
Ikke sikker	5,1	4,3	0,5	3,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	117	258	192	567

Spørsmål 14: På mange arbeidsplasser er det som et tillegg til folketrygden opprettet egne tjenstepensjonsordninger for de ansatte. Er du selv tilknyttet en slik pensjonsordning i forbindelse med din nåværende jobb?

nåværende jobb. Vel en tredjedel sier at de ikke er med i en tjenstepensjonsordning, mens en liten gruppe er usikker. Vi ser videre av tabell 3.2 at andelen med tjenstepensjon stiger noe med alderen. To av tre yrkesaktive mellom 45–59 år er tilknyttet en tjenstepensjon gjennom jobben, mot under halvparten av de under 30 år. Det er ikke unaturlig at medlemskap i tjenstepensjonsordninger øker med alderen fordi yrkesaktive over 30 år ofte har en fastere tilknytning til arbeidsmarkedet enn de under. Ofte må man være ansatt hos en arbeidsgiver en viss periode *før* man blir medlem av ordninger for tjenstepensjon. Det kan også tenkes at en del av den yngste gruppen for en kortere eller lengre periode jobber i næringer med lav pensjonsdekning, mens de i en senere livsfase kan tenkes å komme over i bedrifter eller næringer der det finnes pensjonsordninger.

Deltakelsen i individuelle spareformer

Det andre hovedalternativet for inntektssikring i alderdommen utgjøres av forskjellige former for privat sparing. Vi var interessert i å få kartlagt hvor mange som sier de sparer til alderdommen og hvilke spareformer som benyttes til dette formålet. Alle under 60 år ble stilt spørsmål om og hvordan de på individuell basis sparer til alderdommen. (Prosentandelene i tabell 3.3 summerer seg ikke til 100 fordi de spurte kunne gi mer enn ett svar).

Totalt er det et klart flertall – 62 prosent – av de spurte under 60 år som sier at de *ikke* sparer til alderdommen. Det betyr omvendt at bare vel en tredjedel av befolkningen i yrkesaktiv alder oppgir at de selv eller deres ektefelle/samboer på en

Tabell 3.4 Oversikt over hvilke spareformer som benyttes for å spare til alderdommen. Etter aldersgrupper under 60 år. Prosent. 1998

	Aldersgrupper			Totalt
	Under 30	30–44	45–59	
Individuell pensjonsforsikring eller pensjonsavtale	5,7	21,4	27,3	18,4
Sparing i bank eller obligasjonsfond	8,3	11,2	15,0	11,5
Sparing i aksjer eller aksjefond	7,4	14,4	20,7	14,2
Sparing i bolig eller eiendom	3,9	10,2	15,9	10,0
Andre spareformer	0,0	3,2	4,4	2,6
Nei, sparer ikke til alderdommen	77,7	60,7	48,0	62,1
Vil ikke si, ikke sikker	2,2	1,8	2,2	2,0
Antall spurte	229	285	227	741

Spørsmål 15: Gjør du selv, eller eventuelt din ektefelle eller samboer, noe rent privat for å spare til alderdommen? Hvis ja, hvilke av følgende spareformer benytter dere?

eller annen måte sparer til alderdommen. Det er imidlertid en klar tendens til økende sparing med økende alder. Det er de yngste som sparer minst. Tre av fire av de yngste sier at de *ikke* sparer til alderdommen, mens bare halvparten av gruppen 45–59 år sier det samme.

Den vanligste spareformen er «individuell pensjonsforsikring eller pensjonsavtale» (18 prosent) og den nest vanligste spareformen er «aksjer og aksjefond» (14 prosent). Totalt er det 12 prosent som sier at de sparer i «bank eller obligasjonsfond» og ti prosent oppgir at de ser sin sparing «i bolig eller eiendom» som et middel til å skape økonomisk trygghet i alderdommen.

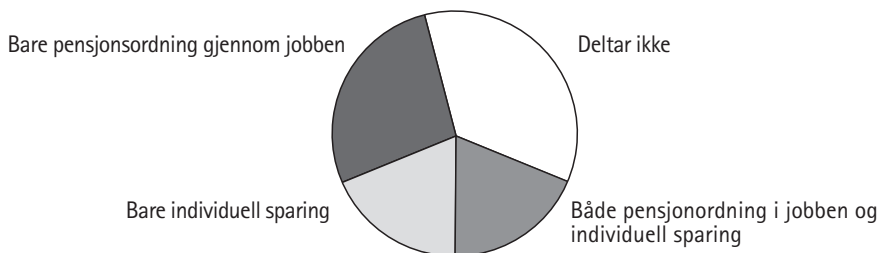
Blant de yngste (under 30 år) er «sparing i bank eller obligasjonsfond» og «aksjer eller aksjefond» de to vanligste spareformene. I aldersgruppen 30–44 år er «individuell pensjonsforsikring og pensjonsavtale» og «sparing i aksjer eller aksjefond» de to vanligste formene for sparing. Det samme gjelder i aldersgruppen 45–59 år.

Deltakelsen i ulike former for alderdomssikring og oppfatninger om folketrygdens tilstrekkelighet.

For å få et samlet uttrykk for deltakelsen i ulike spareformer blant befolkningen i yrkesaktiv alder konstruerte vi en variabel kalt «kollektiv og individuell sparing til alderdommen». Denne variabelen har fire svaralternativer: 1) De som verken har tjenestepensjon eller sparer individuelt. 2) De som kun har tjenestepensjon via jobben. 3) De som kun foretar individuell sparing. 4) De som både har tjenestepensjon og sparer individuelt.

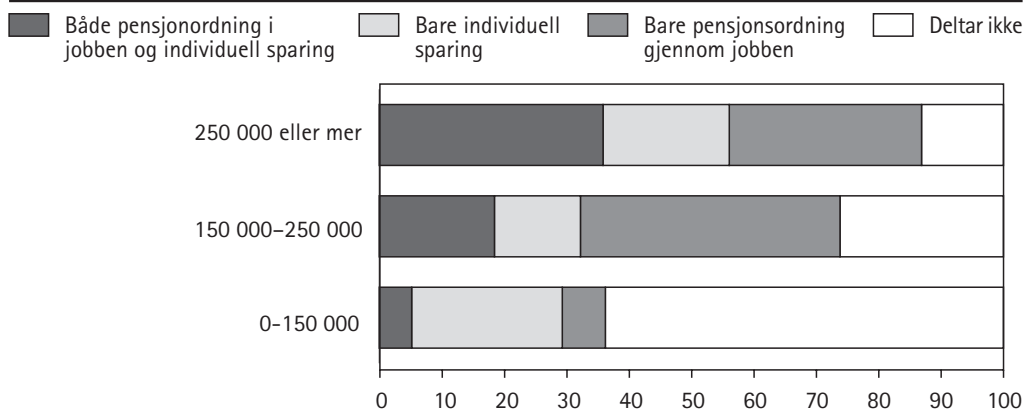
Som vist i figur 3.1 oppgir vel en tredjedel av utvalget under 60 år at de ikke for tiden deltar i noen form for alderdomssikring utenom folketrygden. De resterende to tredjedelene deltar i kollektive eller individuelle spareformer. 27 prosent nøyer seg med sitt medlemskap i en tjenestepensjonsordning. 19 prosent oppgir at

Figur 3.1 Deltakelsen i individuelle og kollektive former for alderdomssikring. Hele utvalget under 60 år. N=741

de ikke er med i en tjenstepensjonsordning, men at de i stedet sparer individuelt og en tilsvarende andel oppgir at de både har tjenstepensjon og sparer individuelt. Det er verdt å merke seg at individuell pensjonsparing er mer utbredt blant gruppen som er med i en tjenstepensjonsordning enn blant de som ikke har tjenstepensjon. Årsaken er antakelig at både sjansen for medlemskap i en tjenstepensjonsordning og tilbøyeligheten til å spare individuelt øker med inntekten. Spesielt vil det være en del yrkespassive og selvstendige, som per definisjon ikke kan være med i en tjenstepensjonsordning, og som har så lav inntekt at de ikke ser noen muligheter til å spare individuelt.

Figur 3.2 Deltakelsen i individuelle og kollektive former for alderdomssikring. Hele utvalget under 60 år fordelt etter størrelsen på personlig årsinntekt. N=670

Tabell 3.5 Oppfatning av om den alderspensjonen de vil motta fra folketrygden vil være tilstrekkelig for å dekke deres økonomiske behov i alderdommen. Etter kollektiv og individuell sparing til alderdommen. Utvalget under 60 år. Prosent. 1998

	Verken tjenstepensjon eller individuell sparing	Kun tjenstepensjon	Kun individuell sparing	Både tjenstepensjon og individuell sparing	Totalt
Ja, tilstrekkelig fra folketrygden	35,5	36,9	23,6	37,0	33,9
Nei, ikke tilstrekkelig fra folketrygden	51,6	55,2	63,2	59,4	56,3
Ikke sikker	12,9	7,9	13,2	3,6	9,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	256	203	144	138	741

Denne hypotesen får støtte i figur 3.2, som viser at det er en meget sterk sammenheng mellom det personlige inntektsnivået og deltakelsen i både tjenstepensjon og individuelle spareformer. Nesten to tredjedeler av utvalget med en personlig årsinntekt under 150 000 kroner oppgir at de ikke deltar i noen former for alderdomssikring utenom folketrygden. Det samme gjelder bare for 13 prosent av utvalget med en årsinntekt over 250 000 kroner. Likevel framstår det også innen hver inntektsgruppe et mønster der deltakelsen i individuelle spareformer er minst like og til dels betydelig høyere blant de som er med i en tjenstepensjonsordning sammenlignet med de som ikke er det.

Man må i utgangspunktet forvente at deltakelsen i ulike former for alderdomssikring – særlig de individuelle spareformene – har sammenheng med folks forventninger til folketrygdens ytelser og preferansene for økonomisk sikkerhet – slik vi forsøkte å måle dem gjennom spørsmålet om folketrygdpensjonenes tilstrekkelighet. Tabell 3.5 viser imidlertid at det er relativt svake sammenhenger i vårt materiale. Over halvparten – 52 prosent – av de som *ikke* sparer til alderdommen svarer at de regner med at folketrygdpensjonene vil være utilstrekkelige for å dekke deres behov. Denne andelen er bare moderat høyere i de gruppene som faktisk deltar i ulike private spareformer. Høyest andel «utilfredse» med folketrygdens ytelser finner vi blant de som bare sparer individuelt med 63 prosent. Omvendt er det bemerkelsesverdig å finne at ikke mindre enn 37 prosent av de som både er med i en tjenstepensjonsordning og som sparer individuelt sier svarer at de forventer at folketrygdpensjonen vil være tilstrekkelig til å dekke deres økonomiske behov. Dette kan indikere at en del av respondentene har oppfattet spørsmålet i retning av om de samlet sett har en tilstrekkelig økonomisk sikkerhet i alderdommen, heller enn å forholde seg til den hypotetiske situasjonen at de måtte klare seg på folketrygdpensjonen alene.

3.2 Holdninger til pensjonssystemets innretning

Vi skal nå gå over til å se på svarene på de egentlige holdningsspørsmålene knyttet til pensjonssystemets innretning og de politiske utfordringer som bl.a. eldrebølgen reiser for den framtidige finansieringen av folketrygden.

Fortsatt inntektsgradering eller lik pensjon til alle?

Med etableringen av folketrygdens tilleggpensjonssystem i 1967 ble prinsippet om inntektsgradering for første gang introdusert i det norske pensjons-

systemet. Selv om det har vært en bred politisk enighet om å fastholde dette prinsippet – senest markert i forbindelse med Stortingets behandling av den såkalte Velferdsmeldingen (St. meld nr. 35 (1994–95)), har det vært en klar tendens de seneste årene i retning av at utbetalingene fra folketrygden har blitt mer og mer «like», slik at hvor mye den enkelte har hatt i inntekt i yrkesaktiv alder ikke spiller så stor rolle som tidligere. Samtidig har flere politiske partier hatt formuleringer i sine program som peker i retning av en hel eller delvis overgang til et pensjonssystem som gir like ytelser til alle uansett tidligere inntekt, og en slik endring av pensjonssystemet har blitt lansert med varierende mellomrom (ikke minst i de siste årene) som et bidrag til løsning av folketrygdens framtidige finansieringsproblemer. Forslag om helt eller delvis å gå over til et system som utbetaler like pensjoner til alle har kommet både fra høyresiden og venstresiden i norsk politikk, og det er derfor svært interessant å se på den generelle oppslutningen om en slik omlegging og ikke minst hvordan den fordeler seg etter politiske, ideologiske og sosio-økonomiske variabler.

Som vist i tabell 3.6 har prinsippet om inntektsgradering i folketrygden tilsynelatende stor oppslutning i befolkningen. Bare en tredjedel av de spurte sier at alderspensjonen bør være lik for alle, og mens nærmere 60 prosent slutter seg til alternativet med fortsatt inntektsgradering. Det er bemerkelsesverdig små forskjeller mellom kjønnene på dette spørsmålet. Det er vel kjent at både dagens og morgendagens kvinnelige alderspensjonister i gjennomsnitt får langt dårligere uttelling i tilleggspensjonssystemet sammenlignet med gjennomsnittet for menn, og man kunne derfor forvente at prinsippet om lik pensjon til alle ville ha relativt stor oppslutning blant kvinner. Det er ikke tilfellet. Litt flere kvinner enn menn slutter seg til tanken om en lik pensjon for alle, men forskjellen er knapt statistisk

Tabell 3.6 Befolkningens oppfatning av om folketrygden i framtiden bør være lik for alle eller om den bør stå i forhold til den inntekten man har hatt i yrkesaktiv alder. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Alderspensjonen bør være lik for alle	32,3	35,2	33,8
Alderspensjonen bør stå i forhold til inntekten	63,0	52,6	57,7
Ikke sikker	4,7	12,1	8,5
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	489	511	1000

signifikant. Mest markant er det at flere kvinner enn menn stiller seg usikker til dette spørsmålet.

Det viser seg videre å være en klart systematikk i svarene etter størrelsen på den personlige årsinntekten. Det framgår av tabell 3.7 at gruppen med inntekter under 150 000 er delt på midten i spørsmålet om overgang til en flat folketrygd-pensjon eller fortsatt inntektsgradering. I gruppen med inntekter over 250 000 kroner er det bare en av fem som slutter seg tanken om utbetaling av like pensjoner til alle.

Tabell 3.8 viser svarene på det samme spørsmålet blant folk i yrkesaktiv alder, der utvalget er gruppert etter deltakelse i spareordninger utenom folketrygden. Det er som man kan se små forskjeller mellom de som deltar og de som ikke deltar i

Tabell 3.7 Befolkningens oppfatning av om folketrygdens alderspensjon i framtiden bør være lik for alle eller om den bør stå i forhold til den inntekten man har hatt i yrkesaktiv alder. Etter personlig årsinntekt (brutto). Prosent. 1998

	Brutto personlig årsinntekt (i tusen kr.)			Ikke sikker, uoppgitt	Totalt
	Til og med 150	151–250	Over 250		
Pensjonen bør være lik for alle	44,3	31,7	21,1	37,5	33,8
Pensjonen bør stå i forhold til inntekten	46,7	59,9	73,6	46,3	57,7
Ikke sikker	9,0	8,4	5,3	16,3	8,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	323	369	227	80	999

Tabell 3.8 Oppfatning om folketrygden i framtiden bør være lik for alle eller om den bør stå i forhold til den inntekten man har hatt i yrkesaktiv alder. Etter deltakelse i kollektiv og individuell sparing til alderdommen. Prosent. 1998

	Verken	Kun	Kun	Både	Totalt
	tjenestepensjon eller individuell sparing	tjenestepensjon	individuell sparing	tjenestepensjon og individuell sparing	
Alderspensjonen bør være lik for alle	37,7	31,5	33,3	25,2	32,8
Alderspensjonen bør stå i forhold til inntekten	54,9	62,1	59,0	66,9	59,9
Ikke sikker	7,4	6,4	7,6	7,9	7,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	257	203	144	139	743

private pensjonsordninger i forhold til dette spørsmålet. Det er litt flere som ønsker en flat folketrygdpensjon blant de som ikke sparer privat – verken individuelt eller i tjenstepensjonsordninger – men også i denne gruppen er det et klart flertall for fortsatt inntektsgradering.

Før vi trekker inn flere bakgrunnsvariabler i analysen skal vi presentere svarene på et annet sentralt politisk spørsmål i forhold til den framtidige utviklingen av det norske pensjonssystemet.

Privatisering av alderdomssikringen

Vi har sett hvordan mange søker mot ulike alternative spareformer for å dekke sine behov for inntektssikring i alderdommen. Spørsmålet er hvordan folk stiller seg politisk til den framtidige arbeidsdelingen mellom folketrygden på den ene siden og alternative former for inntektssikring på den andre. «Bør hovedtyngden av folks pensjonsinntekt også i framtiden komme fra folketrygden, eller (...) er (det) riktig å la folk selv få ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen?»

Det framgår av tabell 3.9 at det er forholdsvis liten oppslutning om en videre privatisering av alderdomsforsørgelsen og en tilsvarende stor oppslutning (70 prosent) om at folketrygden i framtiden skal fortsette å være hovedinntektskilde for alderspensjonistene. Tabell 3.9 og tabell 3.10 viser videre at det er små forskjeller etter alder og inntekt i synet på dette spørsmålet.

I utgangspunktet kunne man forvente at de som per i dag selv er med i en tjenstepensjonsordning eller som sparer individuelt til alderdommen ville være mer

Tabell 3.9 Oppfatning av hvor hovedtyngden av folks pensjonsinntekt bør komme fra i framtiden. Etter aldersgruppe. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Hovedtyngden bør komme fra folketrygden	68,6	74,5	74,1	59,8	69,3
Folk bør selv ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk	23,6	18,9	20,6	26,6	22,4
Ikke sikker	7,9	6,6	5,3	13,5	8,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	229	286	228	259	1002

Spørsmål 18: Bør hovedtyngden av folks pensjonsinntekt også i framtiden komme fra folketrygden, eller mener du at det er riktig å la folk selv få ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen?

tilbøyelige til å slutte seg til et politisk standpunkt om at folk bør få et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen. Det viser seg ikke å være tilfellet. Det er små forskjeller i oppslutningen om de to hovedstandpunkter i privatiseringsspørsmålet mellom de som deltar og de som ikke deltar i pensjonsordninger og annen form for sparing utenom folketrygden. Oppslutningen om privatiseringsstandpunktet er relativt sterkest blant de som bare sparer individuelt, men den omfatter likevel bare en ut av fire i denne gruppen.

Tabell 3.10 Oppfatning av hvor hovedtyngden av folks pensjonsinntekt bør komme fra i framtiden. Etter personlig årsinntekt (brutto). Prosent. 1998

	Brutto personlig årsinntekt (i tusen kr.)			Ikke sikker, uoppgitt	Totalt
	Til og med 150	151–250	Over 250		
Hovedtyngden bør komme fra folketrygden	69,7	72,9	67,4	56,3	69,3
Folk bør selv ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk	22,9	17,9	28,2	25,0	22,4
Ikke sikker	7,4	9,2	4,4	18,8	8,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	323	369	227	80	999

Tabell 3.11 Oppfatning av hvor hovedtyngden av folks pensjonsinntekt bør komme fra i framtiden. Etter kollektiv og individuell sparing til alderdommen. Utvalget under 60 år. Prosent. 1998

	Verken	Kun	Kun	Både	Totalt
	tjenestepensjon eller individuell sparing	tjenestepensjon	individuell sparing	tjenestepensjon og individuell sparing	
Hovedtyngden bør komme fra folketrygden	75,0	76,2	67,4	68,8	72,7
Folk bør selv ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk	19,1	19,3	24,3	22,5	20,8
Ikke sikker	5,9	4,5	8,3	8,7	6,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	256	202	144	138	740

Spørsmål 18: Bør hovedtyngden av folks pensjonsinntekt også i framtiden komme fra folketrygden, eller mener du at det er riktig å la folk selv få ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen?

Hvordan bør folketrygdens økte utgifter finansieres?

I Norge vil det i årene som kommer bli langt flere eldre over 65 år. Aldersgruppen over 65 vil øke sin andel av hele den voksne befolkningen med vel 20 prosent i perioden fra år 2010 og 2040. I tillegg har den typiske pensjonsalderen vært for nedadgående de siste ti årene.

Både som følge av at det blir relativt flere eldre per yrkesaktiv og som følge av denne innebygde modningen i selve pensjonssystemet, vil folketrygdens utgifter til alderspensjon og finansieringsbyrden øke ganske dramatisk i årene som kommer. Vi var interessert i å kartlegge hvilke tiltak befolkningen mener myndighetene burde satse på for å møte denne utfordringen.

Det klart mest anbefalte tiltaket er å «satse på innsparinger i andre deler av offentlig sektor». Dette mener 47 prosent av de spurte. På «andre plass» finner vi «øke trygdeavgiften», noe som 21 prosent mener er det mest aktuelle tiltaket. Åtte prosent vil «stimulere til at de eldre står lenger i jobben» for å finansiere økte utgifter til folketrygden. Det er verdt å merke seg at kun to prosent ønsker at myndighetene bør « redusere ytelsene fra folketrygden » for å møte økte utgifter. Ni prosent av de spurte støtter ingen av de fire alternativene vi foreslo.

Det er en forholdsvis liten forskjell mellom kjønnene i svarene på dette spørsmålet. Det er en liten tendens til at menn i noe større grad enn kvinner ønsker å

Tabell 3.12 Befolkningens oppfatning av hvilke tiltak myndighetene først og fremst bør satse på for å finansiere økte utgifter til folketrygden. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Stimulere til at de eldre står lenger i jobben	6,1	9,0	7,6
Øke trygdeavgiften (dvs. skatten)	21,9	19,9	20,9
Redusere ytelsene fra folketrygden	2,7	2,1	2,4
Satse på innsparinger i andre deler av offentlig sektor	49,7	43,6	46,6
Ingen av delene	9,2	9,2	9,2
Ikke sikker	10,4	16,2	13,4
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	489	512	1001

Spørsmål 19: Det vil i årene som kommer bli flere eldre og folketrygdens utgifter til alderspensjon kommer til å øke. Hvilket av følgende tiltak mener du myndighetene først og fremst bør satse på for å finansiere økte utgifter til folketrygden? Bør myndighetene; 1) stimulere til at de eldre står lenger i jobben, 2) øke trygdeavgiften (skatten), 3) redusere ytelsene fra folketrygden eller 4) satse på innsparinger i andre deler av offentlig sektor?

«satse på innsparinger i andre deler av offentlig sektor». Halvparten av mennene støtter dette tiltaket, mot 44 prosent av kvinnene. (Kvinner noe mer usikre enn menn på dette spørsmålet).

Den store oppslutningen om innsparinger på andre deler av de offentlige budsjettene er ikke spesielt oppsiktsvekkende. Litt kynisk kan man kalle dette for «hodet i sanden» alternativet. Slike «løsninger» er selvsagt lite interessante uten indikasjoner av hvilke poster som står for tur. Det er neppe utdanningssystemet og helse- og omsorgstjenestene folk her har i tankene. Man kan derfor si at det mest interessante med disse svarene er at økninger i trygdeavgiften kommer inn på en klar andreplass med 20 prosents oppslutning. Kutt i ytelsene er derimot langt mindre populært med bare et par prosents oppslutning.

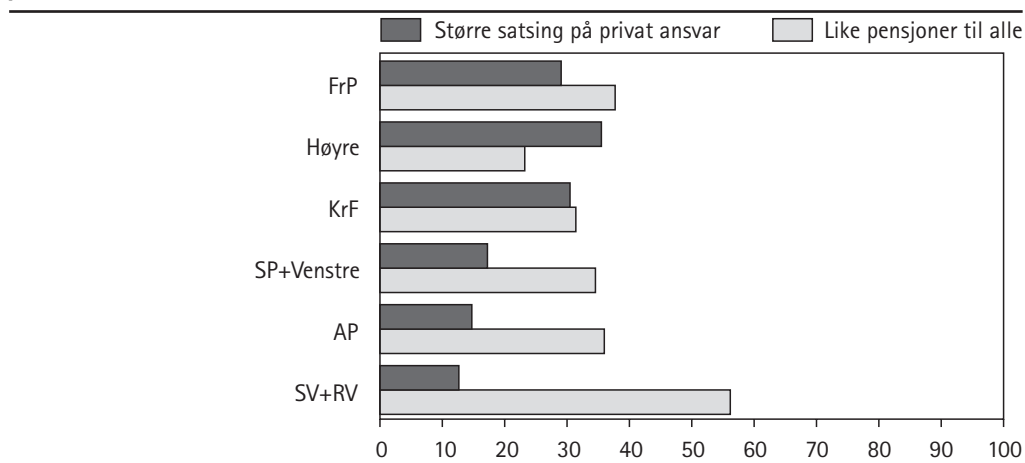
Sammenfattende analyse av holdningene til to pensjonspolitiske veivalg

La oss til slutt prøve å sammenfatte hvordan oppslutningen om henholdsvis overgangen til en flat alderspensjon og en større privatisering av alderspensjonssystemet varierer etter utvalgte bakgrunnsvariabler.

De følgende figurene viser andelen som slutter seg til henholdsvis standpunktet om flat folkepensjon og ønsket om et større privat ansvar for alderdomssikringen for ulike undergrupper av materialet.

Ett interessant hovedtrekk, som går igjen i de ulike figurene, er at oppslutningen om å gå over til like ytelser til alle viser et nesten motsatt mønster av oppslutningen om en større grad av privatisering. Når det gjelder fordelingen etter parti-

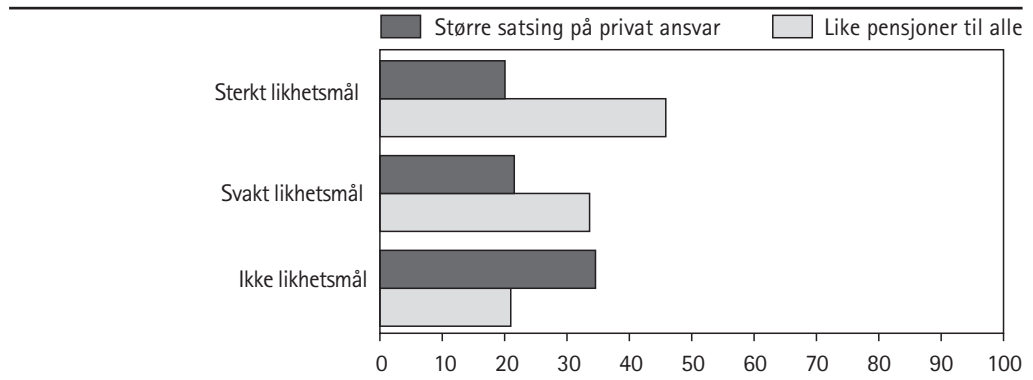
Figur 3.3 Oppslutningen om to alternativer til dagens pensjonssystem etter parti-preferanse. Prosent. N=1000

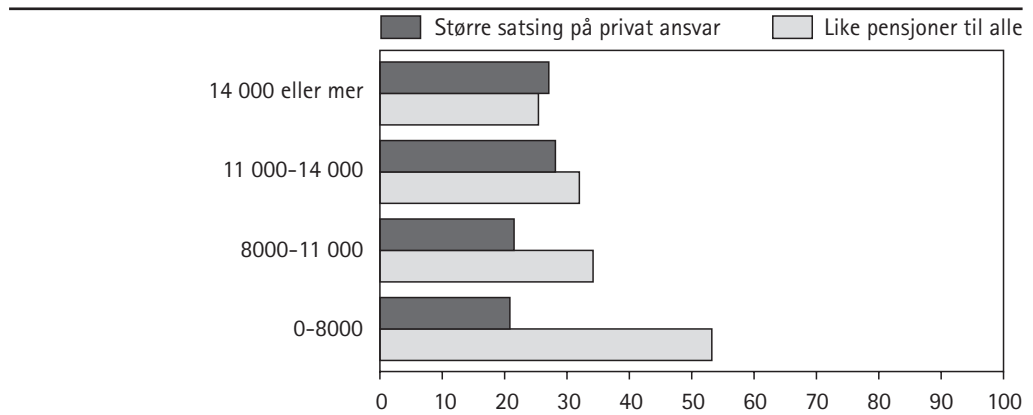
preferanse, viser figur 3.3 at tanken om en flat folketrygd har klart sterkest oppslutning blant velgerne til SV og Rød Valgallianse med 56 prosent, mens en slik reform har svakest oppslutning blant velgerne til Høyre, med 23 prosent. Det er samtidig blant velgerne til de to venstrefløypartiene at privatiseringsiveren er svakest. Oppslutningen om en større grad av privatisering i pensjonssystemet viser et klart høyre-venstre-mønster. Den er meget svak blant velgerne som sogner til venstre i det politiske landskapet – til og med velgerne til Senterpartiet og Venstre – mens den er markant høyere blant velgerne til Høyre, Frp og Kristelig Folkeparti.

Noe av det samme mønsteret går igjen når man i figur 3.4 ser på fordelingen etter respondentenes generelle likhetsorientering (se kapittel 2). Oppslutningen om

Figur 3.4 Oppslutningen om to alternativer til dagens pensjonssystem etter generell likhetsorientering. Prosent. N=1000

Figur 3.5 Oppslutningen om to alternativer til dagens pensjonssystem etter husholdsinntekt per forbruksenhet per måned. Prosent. N=1000

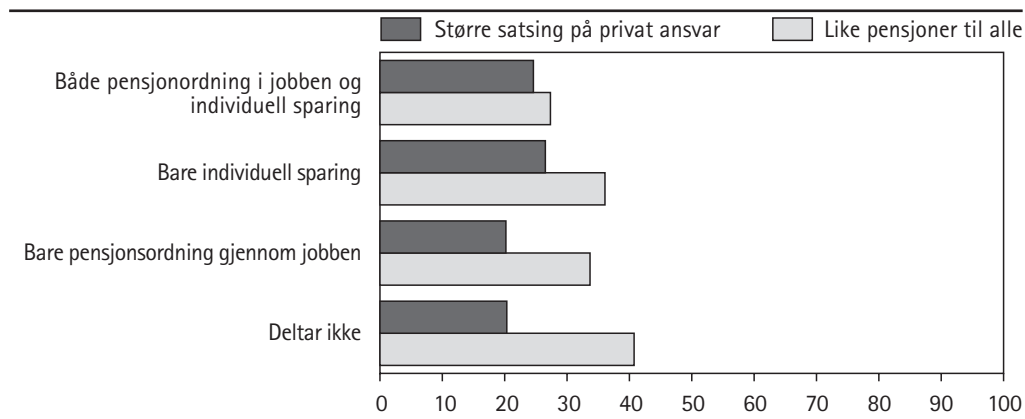

å gi like ytelser til alle øker med graden av generell likhetsorientering, mens oppslutningen om privatiseringstanken synker tilsvarende.

Oppslutningen om de to pensjonspolitiske standpunktene viser også interessante tendenser til variasjon etter respondentenes aktuelle inntektsforhold. Oppslutningen om prinsippet om flate ytelser er relativt stor blant personer med lav personlig inntekt og lav husholdsinntekt (som vist i figur 3.5), og den synker med stigende inntektsnivå. Det er mindre klare forskjeller i oppslutningen om privatiseringsstandpunktet, men tendensen går i retning av at oppslutningen er noe høyere blant høyinntektsgruppene.

Derimot viser figur 3.6 at det ikke er store og systematiske forskjeller i de pensjonspolitiske standpunktene mellom de som deltar og de som ikke deltar i ulike former for pensjonsordninger utenom folketrygden. Det er en relativt høy oppslutning om flate pensjoner i gruppen som ikke deltar i noen form for aldersdomsparing, og det er en noe høyere tilslutning til privatiseringstanken blant de gruppene som oppgir at de selv sparer individuelt, men generelt er forskjellene bemerkelsesverdig små.

Figur 3.6 Oppslutningen om to alternativer til dagens pensjonssystem etter deltakelse i tjenstepensjonsordninger og individuelle spareformer. Personer under 60 år. Prosent. N=741

4 Trygdeadferd og trygdesystem

I dette kapitlet tar vi opp holdninger til trygdeordninger og trygdeforbruk blant personer i yrkesaktiv alder. Vi har vært særlig opptatt av å få fram oppfatninger om trygdesystemets treffsikkerhet og hvordan slike oppfatninger virker inn på oppslutningen om systemet mer generelt.

Når det gjelder spørsmålet om trygdesystemets treffsikkerhet, har vi i undersøkelsen lagt vekt på å få fram eventuelle hverdags erfaringer, som vi håper er mindre influert av tilfeldige medieoppslag og forbigående stemningsbølger. Respondentene ble blant annet spurt om de personlig kjenner til eksempler på mennesker som urettmessig mottar trygder eller sosiale ytelser fra det offentlige. Tilsvarende spurte vi om man kjenner til noen som får for lite eller ikke får den trygden eller de sosiale ytelsene de har krav på.

Respondentene ble videre spurt om de selv har mottatt noen trygder og sosiale ytelser de siste fem årene. De som svarte ja fikk noen oppfølgingsspørsmål om sine erfaringer som trygdemottakere.

Deretter fulgte en runde med mer generelle spørsmål om respondentenes virkelighetsbilde på dette området: deres generelle inntrykk av omfanget av trygdemisbruk i det norske samfunnet i dag og om deres syn på de viktigste årsakene til at det forekommer trygdemisbruk.

Til slutt forsøkte vi å måle den generelle oppslutningen om dagens trygdesystem gjennom å spørre om den samlede ressursbruken på trygde- og sosialytelser til personer i yrkesaktiv alder.

4.1 Personlige erfaringer med misbruk og underforbruk av trygdeytelser

Personlig kjennskap til trygdemisbruk

Trygdemisbruk eller overforbruk av trygdeordninger er en gjenganger i den politiske debatten. Det faktiske omfanget av trygdemisbruk er selvfølgelig vanskelig å kartlegge. Uansett hvor velfunderte folks oppfatninger måtte være på dette området, er de antakelig viktige for den generelle politiske oppslutningen om trygdesystemet.

I denne undersøkelsen ble respondentene spurt om de personlig kjenner til personer som etter deres oppfatning urettmessig mottar trygder og sosiale ytelser fra

det offentlige. Den praktiske definisjonen av «trygdemisbruk» som brukes i spørsmålsformuleringen er bevisst åpen og vid. Vi har ikke villet begrense oss til situasjoner som i strengt juridisk forstand kan klassifiseres som misbruk. Vi har tvert imot ønsket å få med alle situasjoner som folk opplever som illegitimt («urettmessig») mottak av trygd.

Tabell 4.1 viser at omkring to av tre (64 prosent) av de spurte oppgir at de *ikke* kjenner til noen personer som etter deres oppfatning urettmessig mottar trygder eller sosiale ytelser fra det offentlige. En tredjedel av utvalget sier derimot at de kjenner til slike eksempler på misbruk i forhold en eller flere av de trygdeordningene som ble nevnt i svaralternativene. Blant de trygdeordningene som er nevnt, er det flest som rapporterer om kjennskap til misbruk av arbeidsledighetstrygden (17 prosent), deretter følger sosialhjelpen og uførepensjon som begge nevnes av omtrent 13 prosent. Trygd til enslige forsørgere og sykelønnsordningen blir nevnt av om lag 10 prosent av hele utvalget. Tabellen viser videre at menn er noe mer tilbøyelige enn kvinner til å rapportere om personlig kjennskap til tilfeller av misbruk.

Tabell 4.1 Befolkningens kjennskap til personer som etter deres oppfatning urettmessig mottar trygder og sosiale ytelser fra det offentlige. Etter kjønn. Prosent 1998 (tabellen summerer seg ikke til 100 prosent fordi de spurte kunne oppgi flere svar)

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Arbeidsledighetstrygd	20,9	13,9	17,3
Sykelønn	11,5	8,2	9,8
Uføretrygd (inkl. attføring)	13,9	12,3	13,1
Trygd til enslige forsørgere	10,4	11,4	10,9
Sosialhjelp	14,1	12,3	13,2
Nei, ingen	61,6	67,1	64,4
Antall spurte	489	511	1000

Spørsmål 20: Nå noen spørsmål om trygdemisbruk. Kjenner du selv til personer som etter din oppfatning urettmessig mottar noen av de følgende trygder eller sosiale ytelser fra det offentlige? Svaralternativer: Arbeidsledighetstrygd, sykelønn, uføretrygd (inkl. attføring), trygd til enslige forsørgere og sosialhjelp.

Personlig kjennskap til underforbruk av trygdeytelser

På samme måte som folk kan oppleve at det foregår misbruk av trygdeytelser i sine umiddelbare omgivelser, kan de ha opplevelser av at personer de kjenner ikke mottar de ytelsene de har krav på. Igjen tenker vi ikke bare på underforbruk i en snever juridisk forstand der folk ikke har søkt om eller fått tilstått de ytelsene de etter loven har krav på. Vi har ønsket å få med alle typer av situasjoner der folk mener at trygdesystemet burde vært mer romslig og generøst.

Det framgår av tabell 4.2 at erfaringer med «underforbruk» forekommer noe mindre hyppig enn erfaringene med misbruk. Likevel er det en av fire som sier at de har personlig kjennskap til situasjoner der personer ikke har fått de trygdeytelsene som vedkommende burde ha krav på. Uføretrygd er den ordningen som nevnes hyppigst. 14 prosent av utvalget sier at de personlig kjenner til personer som ikke har fått den trygd de har krav på. Sosialhjelp nevnes av 10 prosent mens arbeidsledighetstrygden nevnes av 6 prosent.

Før vi går over til å se på de generelle oppfatninger om misbruksproblemet blant respondentene skal vi kort presentere resultater vedrørende de personlige erfaringene med å motta trygd.

Tabell 4.2 Befolkningens kjennskap til personer som får for lite eller ikke får den trygd eller de sosiale ytelsene de har krav på. Etter kjønn. Prosent 1998 (tabellen summerer seg ikke til 100 prosent fordi de spurte kunne oppgi flere svar)

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Arbeidsledighetstrygd	6,7	4,9	5,8
Sykelønn	4,1	2,3	3,2
Uføretrygd (inkl. attføring)	12,1	14,7	13,4
Trygd til enslige forsørgere	4,9	3,5	4,2
Sosialhjelp	9,6	10,8	10,2
Nei, ingen	74,4	72,2	73,3
Antall spurte	489	511	1000

Spørsmål 21: På samme måte, kjenner du til personer som får for lite, eller ikke får den trygd eller de sosiale ytelsene de har krav på? I så fall, vet du om dette gjelder; arbeidsledighetstrygd, sykelønn, uføretrygd (inkl. attføring), trygd til enslige forsørgere og sosialhjelp.

4.2 Personlige erfaringer som trygdemottaker

Hvor mange har personlige erfaringer som mottakere av trygd og sosialhjelp?

Vi var interessert i å kartlegge hvor mange av de spurte som selv hadde mottatt ulike trygder og sosiale ytelser i løpet av de siste fem årene. Vi spurte om dette dels fordi vi ville undersøke om personlige erfaringer som mottak har betydning for de generelle trygdepolitiske holdninger (se senere i dette kapitlet), dels fordi vi ville undersøke ulike sider ved selve opplevelsen av å være mottakere av slike ytelser.

Totalt er det omkring to av tre (65 prosent) som oppgir *ikke* å ha mottatt noen av de fem trygdene og sosiale ytelsene de siste fem årene. Det er 17 prosent som har mottatt sykelønn utover 14 dager, altså den perioden som dekkes av folketrygden. En av ti av de spurte har mottatt arbeidsledighetstrygd i den siste femårsperioden, og omtrent like mange (ni prosent) har mottatt uføretrygd og attføring. Tre prosent av de spurte oppgir å ha mottatt trygd til enslige forsørgere eller sosialhjelp. Det er ingen store forskjeller mellom kjønnene på dette spørsmålet, men det er en tendens til at flere menn (68 prosent) enn kvinner (62 prosent) *ikke* har mottatt noen av de fem trygdeytelsene. Noen flere menn (13 prosent) enn kvinner (8 prosent) har mottatt arbeidsledighetstrygd de siste fem årene. Det er en større andel kvinner (19 prosent) enn menn (15 prosent) som har mottatt sykelønn utover 14 dager. Ikke overraskende er det langt flere kvinner (fem prosent) enn menn (0,2 prosent) som har vært mottakere av trygd til enslige forsørgere i denne femårsperioden. For sosialhjelp er det ingen forskjell mellom kjønnene.

Tabell 4.3 Andel av utvalget som selv i løpet av de siste fem årene har mottatt trygder eller sosiale ytelser. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Arbeidsledighetstrygd	13,3	7,6	10,4
Sykelønn utover 14 dager	14,9	18,8	16,9
Uføretrygd (inkl. attføring)	9,2	9,6	9,4
Trygd til enslige forsørgere	0,2	5,3	2,8
Sosialhjelp	3,5	2,5	3,0
Nei, ingen	67,5	62,4	64,9
Antall spurte	489	511	1000

Spørsmål 22: Har du selv i løpet av de siste fem årene mottatt noen av følgende trygder eller sosiale ytelser? Svaralternativer: Arbeidsledighetstrygd, sykelønn utover 14 dager, uføretrygd (inkl. attføring), trygd til enslige forsørgere og sosialhjelp.

Mistenkeliggjøring av mottakere av trygd og sosialhjelp

Vi gikk videre med å stille spørsmål til dem som i forrige spørsmål sa at de hadde vært mottakere av trygde- og sosialytelser. Til sammen var det omkring 35 prosent som sa at de hadde vært mottakere. Vi ønsket å kartlegge om disse hadde følt manglende aksept eller om de hadde blitt mistenkeliggjort som mottakere av trygd eller sosialhjelp, eller med andre ord om de hadde følt seg stigmatisert i omgivelsene.

Bare en av fem trygdemottakere har følt mangel på aksept eller mistenkeliggjøring som mottaker av trygd eller sosialhjelp. Andelen som har følt seg mistenkeliggjort er noe større for kvinner enn for menn.

Tabell 4.4 Trygdemottakernes følelse av manglende aksept eller mistenkeliggjøring som mottakere av trygd eller sosialhjelp. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Ja, har følt manglende aksept eller mistenkeliggjøring	15,7	21,4	18,8
Nei, har ikke følt manglende aksept eller mistenkeliggjøring	83,6	76,0	79,5
Ikke sikker	0,6	2,6	1,7
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	159	192	351

Spørsmål 23: Har du noen gang følt at det ikke er akseptert eller at du har blitt mistenkeliggjort som mottaker av trygd eller sosialhjelp?

Tabell 4.5 Trygdemottakernes vurdering av nivået på trygdeytelsene de har mottatt i forhold til deres økonomiske behov. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Altfor lite i forhold til behovet	19,0	16,8	17,8
Noe for lite i forhold til behovet	27,8	22,5	24,9
Passelig i forhold til behovet	51,9	58,6	55,6
For mye i forhold til behovet	0,0	0,5	0,3
Ikke sikker	1,3	1,6	1,4
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	158	191	349

Spørsmål 24: Hvordan vurderer du nivået på ytelsene du har mottatt, sett i forhold til dine økonomiske behov? Svaralternativer: Har du fått; altfor lite i forhold til behovet, noe for lite, passelig i forhold til behovet og for mye?

Nivået på trygdeytelsene i forhold til økonomiske behov

Videre ble mottakerne av trygdeytelser spurt om sine erfaringer med nivået på de ytelsene de mottok. Et knapt flertall på 56 prosent sier at ytelsene var på et passende nivå i forhold til behovet, 25 prosent sier at de mottok «noe for lite» i forhold til behovet mens 18 prosent sier at de mottok altfor lite.

4.3 Generelle oppfatninger om trygdemisbruk

Vi antar at folks generelle forestillinger om trygdemisbruk kan ha betydning for deres politiske oppslutning om trygdesystemet. Vi antar også at det er en viss sammenheng mellom folks personlige erfaringer med fenomener som grenser til misbruk og deres forestillinger om hvor utbredt fenomenet er generelt i Norge.

Utbredelsen av trygdemisbruk i Norge i dag

Til sammen er det ni av ti (91 prosent) som mener at det eksisterer trygdemisbruk i Norge i dag. En av ti har inntrykk av at trygdemisbruk er *svært* utbredt, og 54 prosent antar at et slik misbruk er *noe* utbredt. 27 prosent har inntrykk av at trygdemisbruk er *lite* utbredt i dag. To prosent sier at de mener at trygdemisbruk ikke forekommer i Norge. Tabell 4.6 viser videre at det ikke er store og systematiske forskjeller i synet på dette spørsmål mellom aldersgruppene.

Tabell 4.6 Generelt inntrykk av utbredelsen av trygdemisbruk i Norge i dag. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Svært utbredt	6,1	11,6	10,5	10,9	9,9
Noe utbredt	62,9	60,4	54,4	40,3	54,4
Lite utbredt	27,5	21,4	28,5	31,0	26,9
Forekommer ikke	1,3	0,7	1,3	4,7	2,0
Ikke sikker	2,2	6,0	5,3	13,2	6,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	229	285	228	258	1000

Spørsmål 25: Alt i alt, hvor utbredt har du inntrykk av at trygdemisbruk er i Norge i dag?

Tabell 4.6 Generelt inntrykk av utbredelsen av trygdemisbruk i Norge i dag. Etter personlige erfaringer med tilfeller av misbruk og etter om respondenten selv har mottatt trygdeytelser i løpet av de siste fem år. Prosent. 1998

	Personlige erfaringer med tilfeller av misbruk		Har selv vært trygdemottaker i løpet av siste fem år	
	Nei	Ja	Nei	Ja
Svært utbredt	5,7	17,4	9,4	10,8
Noe utbredt	50,6	61,2	55,2	52,7
Lite utbredt/forek. ikke	34,6	18,8	28,7	29,6
Ikke sikker	9,0	2,5	6,6	6,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	644	356	648	351

Tabell 4.7 Generelt inntrykk av utbredelsen av trygdemisbruk i Norge i dag. Etter partipreferanse. Prosent. 1998

	SV+RV	AP	SP+Venstre	KrF	Høyre	Frp
Svært utbredt	7,2	7,9	3,2	7,2	9,2	24,0
Noe utbredt	53,0	55,9	58,1	55,4	58,0	50,4
Lite utbredt/forek. ikke	38,6	30,7	35,5	31,7	26,9	21,6
Ikke sikker	1,2	5,4	3,2	5,8	5,9	4,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	83	202	62	139	119	125

Tabell 4.8 Oppfatning av hva som er den viktigste årsaken til at det forekommer trygdemisbruk. Etter aldersgrupper. Prosent. 1998

	Aldersgrupper				Totalt
	Under 30	30–44	45–59	60 og eldre	
Det er for lett å få trygd	17,1	13,9	11,7	16,0	14,6
At det satses for lite på oppfølging og kontroll av de som er trygdet	50,5	49,8	53,5	35,2	47,4
At ytelsene er for høye dvs. at det ikke lønner seg å jobbe	16,2	18,7	16,0	21,1	18,0
Andre årsaker	12,6	13,1	12,2	16,4	13,6
Ikke sikker	3,6	4,5	6,6	11,3	6,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	222	267	213	213	915

Spørsmål 26: Hva tror du er den viktigste årsaken til at det forekommer trygdemisbruk? Har det sammenheng med at; det er for lett å få trygd, at det satses for lite på oppfølging og kontroll av de som er trygdet, at ytelsene er for høye dvs. at det ikke lønner seg å jobbe eller andre årsaker.

Det framgår av tabell 4.6 at personer som har oppgitt å ha personlige erfaringer med tilfeller av trygdemisbruk fra sitt nærmiljø er mer tilbøyelige enn andre til å tro at trygdemisbruk er et «svært utbredt» fenomen. I denne gruppen er det videre bare 19 prosent som oppgir at trygdemisbruk enten er lite utbredt eller eventuelt at det slett ikke forekommer. Den tilsvarende andelen blant folk som ikke har konkrete hverdags erfaringer er 35 prosent.

Tabell 4.7 viser at det er visse interessante forskjeller i synet på trygdemisbruk etter respondentenes partipreferanse. Velgerne til Frp skiller seg klart ut med en stor andel (24 prosent) som sier at de mener trygdemisbruk er svært utbredt. For ingen av de øvrige partienes velgere overstiger denne andelen ti prosent. For øvrig er det beskjedne forskjeller. Blant velgerne til Høyre er det en forholdsvis liten andel (27 prosent) som sier at trygdemisbruk er lite utbredt, men forskjellen til Arbeiderpartiets velgere med en tilsvarende andel på 31 prosent er ikke statistisk signifikant. I alle gruppene – inkludert velgere til Frp – er det et flertall som oppgir at trygdemisbruk er «noe utbredt».

Årsaker til at det forekommer trygdemisbruk

De som svarte bekreftende på om det i det hele tatt forekommer trygdemisbruk i Norge (til sammen vel 90 prosent av utvalget), fikk spørsmål om hva de trodde er den viktigste årsaken til at det forekommer trygdemisbruk i Norge.

Det framgår av tabell 4.8 at mangler ved oppfølging og kontroll av de trygdede pekes ut som hovedårsak av nærmere halvparten av utvalget. Et mindretall på 18 prosent mener at hovedårsaken ligger i at ytelsene er for høye, mens 15 prosent svarer at det er for lett å få trygd.

4.4 Holdninger til det offentliges ressursbruk på trygd og sosialstøtte

Til slutt i dette kapitlet skal vi presentere resultatene av vårt forsøk på å måle folks generelle holdninger til trygdesystemet – deres trygdevennlighet om man vil. Vi valgte i den forbindelse å spørre om synet på den samlede ressursbruken i forhold til trygd og sosialstøtte, der det på forhånd var spesifisert tre ulike svaralternativer: det brukes for mye, det brukes passelig og det brukes for lite ressurser i forhold til behovet.

Den generell fordelingen er vist i tabell 4.9 sammen med en oppdeling etter kjønn. Et knapt flertall av utvalget slutter seg til det nøytrale mellomstandpunktet

og uttrykker tilfredshet med status quo. Et mindretall på 19 prosent sier at det brukes for lite ressurser på trygd i forhold til behovet, mens et noe færre (15 prosent) slutter seg til det motsatte standpunktet, at det brukes for mye ressurser på trygd. Det er ikke store forskjeller mellom kjønnene i dette spørsmålet. Litt flere kvinner enn menn mener at ressursbruken er «passelig», mens en noe større andel blant mennene enten mener det brukes for lite eller gir uttrykk for ikke å være sikker.

I det følgende skal vi presentere en rekke figurer som viser hvordan svarene når det gjelder den samlede ressursbruken på trygd varierer med ulike bakgrunnsvariabler. I disse figurene har vi valgt bare å ta med hvor mange prosent innen de ulike undergruppene, som slutter seg til de to respektive ytterstandpunktene: at det brukes «for mye» henholdsvis «for lite» ressurser på trygdeytelser i dagens Norge. Ved å summere andelene som har svart henholdsvis «for mye» og «for lite» vil man kunne regne ut hvor mange som har svart «passelig» eller «vet ikke» på dette spørsmålet.

Holdninger til trygd etter generell ideologisk orientering

Det framgår av figur 4.1 at synet på ressursbruken varierer etter partipreferanse. Helt til venstre i det politiske landskapet er det en relativt sterk overvekt til fordel for det synet at det brukes for lite ressurser på trygd. Bare noen få prosent av SVs og RVs velgere mener at det brukes for mye ressurser på trygdeytelser, mens 37 prosent sier at det brukes for lite.

Det er bare mindre forskjeller mellom Arbeiderpartiets og Sentrumspartiens velgere på dette spørsmålet, mens det igjen er Høyres velgere som skiller seg kla-

Tabell 4.9 Holdninger til den samlede ressursbruken på trygder og sosiale overføringer. Etter kjønn. Prosent. 1998

	Kjønn		Totalt
	Mann	Kvinne	
Bruker for mye	15,3	15,3	15,3
Passelig	49,6	58,7	54,1
Bruker for lite	20,6	17,6	19,1
Ikke sikker	14,5	8,4	11,5
Totalt	100,0	100,0	100,0
Antall spurte	510	489	999

Spørsmål 27: Alt i alt, mener du det offentlige bruker for mye ressurser på trygd og sosialstøtte i forhold til behovet, mener du vi bruker omtrent passelig, eller bruker vi for lite ressurser til trygder og sosialstøtte?

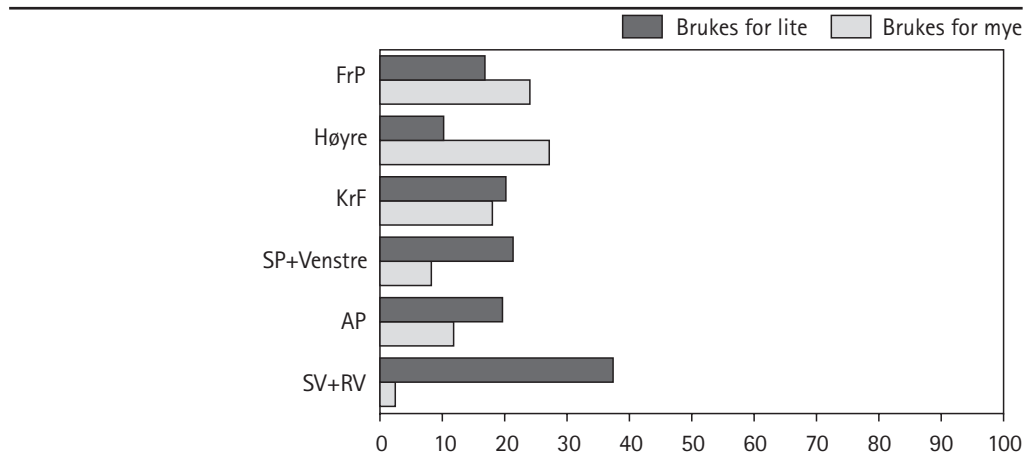
rest ut på den andre fløyen. Bare ti prosent av Høyres velgere sier at det brukes for lite ressurser på trygd, mens 27 prosent mener at det brukes for mye. Blant Fremskrittspartiets velgere er det en relativt stor gruppe som mener det brukes for mye ressurser på trygd, men også et ikke ubetydelig mindretall som mener det brukes for lite. Dette er interessant å konstatere ettersom Frps velgere markerte seg med den klart høyeste andelen som mente det pågår et betydelig misbruk av trygdeytelser i Norge i dag. Når likevel Høyres velgere klarere markerer generell skepsis til ressursbruken på trygd, henger det antakelig sammen med den generelt lavere likhetsorientering blant Høyres velgere.

Figur 4.2 bekrefter formodningen om at oppslutningen om trygdesystemet og synet på ressursbruken har sammenheng med folks generelle syn på likhet og økonomisk utjevning. Blant de respondenter som avviser at økonomisk utjevning bør være en prioritert politisk målsetning, er det klar overvekt av de som ønsker å begrense trygdeutgiftene i forhold til de som mener det brukes for lite. Mønsteret er motsatt blant den gruppen som slutter seg til det vi har kalt en sterk likhetsmålsetning.

Holdninger til trygd etter sosial og økonomisk status

Personer med lav inntekt og lav sosio-økonomisk status har større risiko enn andre for å havne i situasjoner der de får behov for å motta trygdeytelser. Ut fra en rent interessebasert logikk kunne en derfor forvente at synet på den samlede ressursbruken på trygdeytelser vil variere med respondentenes inntektsnivå. Denne

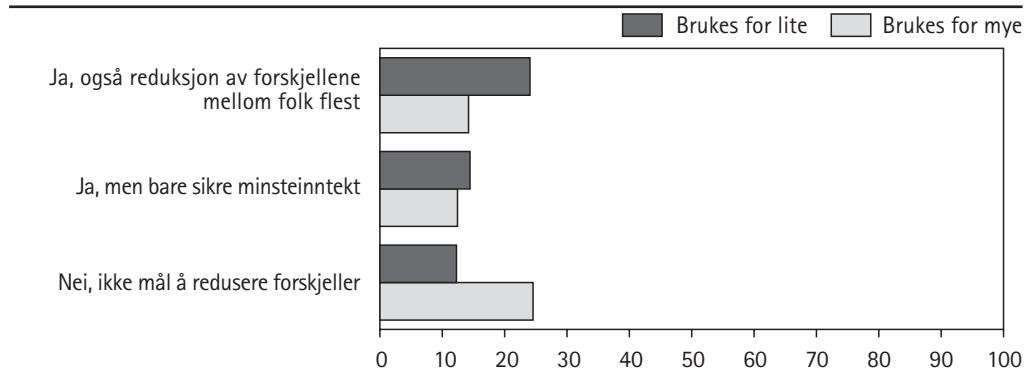
Figur 4.1 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter partipreferanse. Prosent 1998. N=730

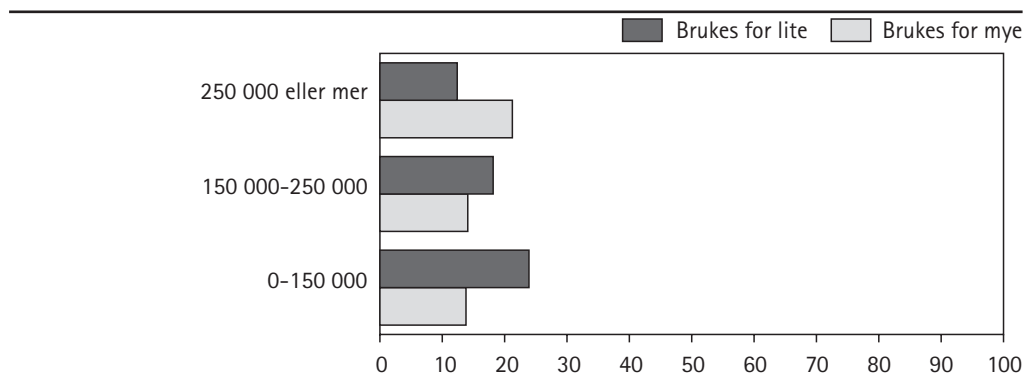
forventningen finner støtte i figur 4.3. Oppslutningen om det synspunkt at det generelt brukes for lite ressurser på trygd i forhold til behovet er sterkest i lavinntektsgruppen med i underkant av 25 prosent, mens den er svakest i høyinntektsgruppen med bare 13 prosents oppslutning. Det er også i høyinntektsgruppen at vi finner den største andelen som mener at det brukes for mye ressurser på trygd. Når det er sagt må det legges til at forskjellene langt fra er dramatiske. Man må ikke glemmer at i alle gruppene er det oppslutningen om status quo som dominerer: ressursbruken er «passelig».

Med bakgrunn i en teori om interessebaserte motiver skulle man videre forvente sterke forskjeller mellom på den ene siden de som faktisk har mottatt trygdeytelser i løpet av de siste årene, og på den andre siden de som ikke har mottatt

Figur 4.2 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter generell likhetsorientering. Prosent 1998. N=898

Figur 4.3 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter størrelsen på personlig årsinntekt. Prosent 1998. N=892

trygd eller sosial stønad. Det viser seg imidlertid bare delvis å være tilfellet. Det er nok en større andel av de som selv har mottatt trygd som mener at det generelt brukes for lite ressurser på dette området (23 prosent) i forhold til de to tredjedeler av utvalget som ikke selv har mottatt trygdeytelser (vel 16 prosent). I begge gruppene er det imidlertid samtidig om lag 15 prosent som mener at det generelt brukes for mye ressurser på trygdeytelser i Norge.

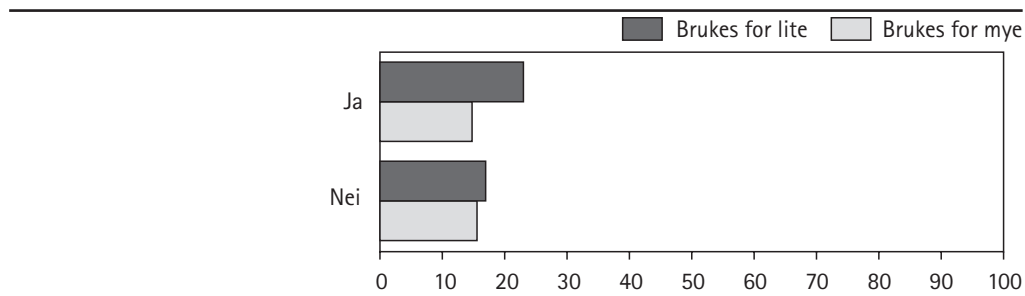
Holdninger til trygd etter oppfatninger om systemets treffsikkerhet

La oss til slutt se på om den generelle oppslutningen om ressursbruken til fordel for trygdeytelser viser tendenser til variasjon etter folks erfaringer og virkelighetsoppfatninger når det gjelder systemets treffsikkerhet.

Vi så tidligere i dette kapitlet at et betydelig mindretall av utvalget svarer at de personlig kjenner til tilfeller av henholdsvis «misbruk» og «underforbruk» av trygdeytelser. I figur 4.5 har vi delt utvalget i fire grupper etter de svarene som ble gitt på disse spørsmålene. En gruppe som bare har kjennskap til tilfeller med underforbruk, en gruppe (klart den største) som ikke kjenner til verken det ene eller det andre, en gruppe som sier de kjenner til tilfeller av begge typer, og til slutt en gruppe som bare kjenner til misbruk.

Figur 4.5 viser at det er betydelige forskjeller mellom disse fire gruppene i synet på den generelle ressursbruken på trygdeytelser. I gruppen som bare kjenner til tilfeller med underforbruk er det svært få som mener det brukes for mye ressurser på trygd i Norge (ni prosent). I gruppen som bare har kjennskap til tilfeller med misbruk er andelen som mener det samme betydelig høyere (23 prosent). Tilsvarende er oppslutningen om det synet at det brukes for lite ressurser på trygd klart

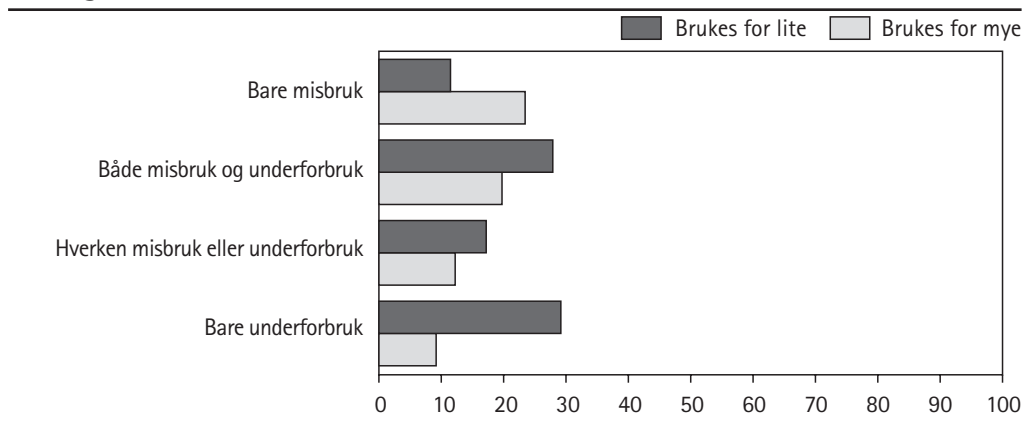
Figur 4.4 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter egen erfaring som trygdemottaker siste fem år. Prosent 1998. N=1000

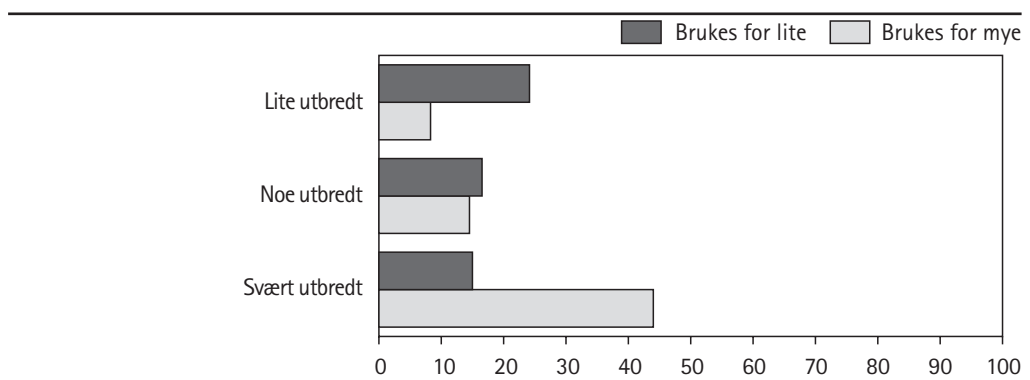
høyest i de to gruppene som selv rapporterer at de har kjennskap til tilfeller av underforbruk.

Figur 4.6 viser helt til slutt hvordan de politiske holdningene til trygdesystemet varierer med folks generelle forestillinger om det eventuelle misbruksproblemets omfang. Blant den (størrelsesmessig forholdsvis beskjedne) gruppen som mener at trygdemisbruk er et svært utbredt fenomen i Norge i dag, er det, som man kunne forvente, en relativt høy oppslutning om det synspunkt at det brukes for mye ressurser på trygd i Norge. Blant den gruppen som mener at misbruk er lite utbredt, hvis det i det hele tatt forekommer, er det bare 8 prosent som mener at det brukes

Figur 4.5 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter personlig erfaring med tilfeller av henholdsvis misbruk og underforbruk. Prosent 1998. N=999

Figur 4.6 Andel som mener at det brukes henholdsvis for lite og for mye ressurser på trygdeytelser i Norge. Etter generelt inntrykk om omfanget av trygdemisbruk. Prosent 1998. N=934

for mye ressurser på trygd. I denne gruppen er det til gjengjeld opp mot en fjerdepart som mener at det tvert imot brukes for lite ressurser på trygd.

5 Oppsummering

Hvis vi skal prøve i korte trekk å oppsummere resultatene fra denne undersøkelsen, må vi først og fremst framheve bildet av en generelt høy oppslutning om generelle likhetsmålsetninger såvel som hovedtrekk ved det eksisterende pensjons- og trygdesystem.

Når det gjelder sentrale aspekter ved folks virkelighetsoppfatning slik de kommer til uttrykk i undersøkelsen, er det imidlertid flere signaler som kunne peke i motsatt retning. Det er en svært utbredt oppfatning blant folk at vi går mot et samfunn med større økonomiske forskjeller. Videre er det mange som mener at fattigdom er et reelt problem i dagens Norge som berører en ikke ubetydelig andel av befolkningen. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at denne tendensen til pessimisme i virkelighetsbeskrivelsen ikke ser ut til å produsere resignasjon, men tvert i mot at den ser ut til å være koplet med et ønske om forsterket politisk innsats for å fremme sosial og økonomisk likhet.

I forhold til folketrygdens pensjonssystem har vi funnet en bemerkelsesverdig høy oppslutning om videreføring av to sentrale trekk ved det eksisterende systemet for inntektssikring i alderdommen, som har blitt utfordret de siste årene både av den faktiske utviklingen og i den løpende politiske debatten: prinsippet om inntektsgraderte ytelser og det sterke offentlige ansvaret for den samlede inntektssikringen i alderdommen. Forslag om å gå over til et system med utbetaling av like ytelser til alle, ser først og fremst ut til å dra veksler på den generelle likhetsorienteringen i befolkningen. Det er primært på den ideologiske venstresiden at man finner oppslutning om en slik omlegging, og det er samtidig her hvor motstanden mot å privatisere større deler av alderdomssikringen er sterkest. Blant velgergruppene som sogner til Høyre og Frp er det liten oppslutning om å gå over til et flatt system, selv om det her er en relativt utbredt forståelse for en større privatisering av alderdomsforsørgelsen. Det er for øvrig bemerkelsesverdig i hvor liten grad folks faktiske deltakelse i ulike individuelle og kollektive ordninger for inntektssikring i alderdommen ser ut til å influere på deres politiske standpunkter i forhold til en større grad av privatisering av pensjonssystemet.

Vi har i denne undersøkelsen kunnet konstatere en betydelig usikkerhet omkring treffsikkerheten til den delen av trygde- og overføringssystemet som er rettet inn mot befolkningen i yrkesaktiv alder. Det er i den forbindelse viktig å understreke at det ikke bare er forestillinger om misbruk som rår grunnen. Nesten like mange som sier at de har personlig kjennskap til tilfeller av misbruk er det som sier at de har kjennskap til tilfeller hvor folk ikke får den trygden de har krav på. Det er vanskelig å bedømme hvor alvorlige de legitimitetsproblemer vi har avdekket i denne undersøkelsen er. Det som imidlertid framstår som et viktig poeng er at de antakelig ikke lar seg løse gjennom ensidige tiltak for innstramming eller liberalisering av kriteriene og vilkårene for å motta trygd.

La oss til slutt vende tilbake til de spørsmålene som vi reiste innledningsvis om årsakene til og betingelsene for variasjon i oppslutning om velferdsstatens mål og midler. Hvilken rolle spiller ideologiske føringer vis-à-vis rene interesser og sist men ikke minst hvilken rolle spiller hverdagserfaringer og forestillinger om hvordan samfunnet ser ut og hvordan det virker. Vi har gjentatte ganger funnet mønstre i materialet som faller sammen med det man kunne forvente ut fra hver av disse teoretiske perspektivene. Vi har ingen muligheter til å skille ut årsaker og virkning, så vi velger foreløpig å slå oss til ro med at svaret kan være at alle mon-
ner drar ...

Vedlegg 1 Tekniske spesifikasjoner vedrørende intervjuperiode, utvalg, antall intervjuer og frafall

Generelt

Opinion AS gjennomførte spørreundersøkelsen på oppdrag av Forskningsstiftelsen Fafo. Perioden for intervjugjennomføringen var 11.-22. mai 1998. Målgruppen for spørreundersøkelsen var den norske allmennbefolkningen over 18 år. Det ble trukket et landsrepresentativt utvalg fra den gruppen.

Intervjumetoden som ble benyttet var telefonintervju. Intervjuingen ble gjennomført fra Opinions intervjulokaler i Bergen.

Spørreskjema og intervjuing

Spørreskjemaet ble utarbeidet i et samarbeid mellom Opinion AS og Fafo. Gjennomsnittlig intervjulengde lå i overkant av 10 minutter. Før hovedintervjuingen startet opp ble det foretatt en pretest av spørreskjemaet i en reell intervjusituasjon. Etter pretesten ble det foretatt mindre, men viktige justeringer i den spørsmålsformuleringer og svarkategorier.

Det ble gjennomført 1000 intervjuer.

Bruttoutvalg og frafall

Utvalget i undersøkelsen ble trukket tilfeldig fra Telenors register over private telefonabonnenter i hele landet. Det totale antall telefonnumre som ble trukket var 1948. Av det totale utvalget var det ikke svar i 216 tilfeller. Alle telefonnumre ble forsøkt oppringt inntil seks ganger i løpet av intervjuperioden. Opinion AS fikk svarnekt i 732 tilfeller, hvilket gir en nekt-prosent på 42. Antall valide svar i undersøkelsen er således 1000.

Nektprosenten i undersøkelsen ligger mellom fem og ti prosentpoeng høyere enn hva som har vært vanlig i generelle befolkningsundersøkelser i samme tidsperiode. Nivået på frafallet har sammenheng med at mai-måned generelt er en vanskelig intervjumåned. Både vær-situasjonen og konkurranse fra andre aktiviteter påvirker svarvilligheten. Fra intervjuerne ble det rapportert om at en del av frafallet hadde sammenheng med temaet i undersøkelsen. Lengden på intervjuene varierte fra åtte-ni til 15-16 minutter. Blant de som sa seg villig til å delta i undersøkelsen, opplevde Opinion AS avbrutt intervju i bare seks tilfeller (under en prosent av det totale frafallet). Over 90 prosent av de som nektet å delta i undersøkelsen

oppga at de ikke var interessert, uten nærmere spesifisering av årsak. Fem prosent nektet av prinsipielle årsaker (ikke telefonintervju), men tre prosent var generell nekt (nekt av andre årsaker).

Vekting

Utvalget er sjekket med hensyn til skjevheter etter kjønn og alder. I utvalget fikk Opinion AS en svak underrepresentasjon av menn i forhold til kvinner. Etter alder var personer under 30 år og personer over 60 år underrepresentert. Det er foretatt vekting etter kjønn og alder for å korrigere for disse skjevhetene (jf. tabellen nedenfor).

Skjevheter i utvalget etter kjønn og alder. Utvalgstall før vekting og tall for hele befolkningen (populasjonstall). Prosent

	Andel av utvalget	Andel av befolkningen	Differanse
Kjønn			
Menn	46	49	-3
Kvinner	54	51	+3
Sum	100	100	0
Alder			
Under 30 år	18	23	-5
30-44 år	38	28	+10
45-59 år	25	23	+2
60 år og over	19	26	-7
Sum	100	100	0

Vedlegg 2 Spørreskjema med hovedtall: LO-velferd-1 ulikhet, pensjon og trygd

INTRODUKSJON

Vi gjennomfører en landsomfattende undersøkelse og ønsker å stille noen spørsmål om forskjellige samfunnstema. Vi garanterer at alle svar vil bli behandlet anonymt. Intervjuet vil ta ca.10 minutter.

OPPDRAKSGIVER OPPGIS PÅ FORESPØRSEL: FORSKNINGSSSTIFTELSEN FAFO

1. Først noen opplysninger om deg selv. Hvilket år er du født?

SKRIV INN FØDSELSÅR

2. Er du ...

LES KATEGORIENE

1: Student, skoleelev

2: Trygdet, pensjonist

3: Hjemmeværende

4: Yrkesaktiv

3. Først noen spørsmål om økonomiske forskjeller i Norge. Har det etter din oppfatning blitt større eller mindre økonomiske forskjeller mellom folk gjennom de siste 10 årene?

1: Større	71%
2: Mindre	9%
3: Liten endring	14%
4: Ikke sikker	6%
Sum	100%
Antall spurte	1000

4. Hva tror du om fremtiden dvs. de neste 10 årene? Tror du de økonomiske forskjellene vil bli større, eller mindre enn de er i dag?

1: Større	67%
2: Mindre	8%
3: Liten endring	15%
4: Ikke sikker	9%
Sum	99%
Antall spurte	1000

5. Bør det etter din oppfatning være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer?

1: Ja	78%
2: Nei	17%
3: Ikke sikker	5%
Sum	100%
Antall spurte	1000

HVIS SPM 5=1

6. Hvor langt bør myndighetene gå i å utjevne økonomiske forskjeller i det norske samfunnet? Bør myndighetene konsentrere seg om å sikre alle en viss minsteinntekt, eller bør myndighetene også satse på å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk flest?

MINSTEINNTÉKT=SIKRE AT ALLE FÅR ET MINIMUM Å LEVE FOR

2.LEDD GÅR PÅ OM MAN SKAL UTJEVNE INNTEKTSFORSKJELLER UTOVER DETTE DVS. MEL-
LØM FOLK FLEST

1: Sikre alle en viss minsteinntekt	32%
2: Redusere økonomiske forskjeller mellom folk flest	33%
3: Begge deler	29%
4: Ingen av delene	1%
5: Ikke sikker	5%
Sum	100%
Antall spurte	775

7. Finnes det etter din oppfatning mennesker i det norske samfunnet som kan betegnes som fat-
tige dvs. mennesker som har en så lav inntekt at de ikke kan oppnå en anstendig levestan-
dard?

1: Ja	85%
2: Nei	13%
3: Ikke sikker	3%
Sum	101%
Antall spurte	1000

HVIS SPM 7=1, HVIS IKKE GÅ TIL SPM 11

8. Hvis du skulle anslå hvor stor andel av Norges befolkning som kan betegnes som fattige, hva vil du da anslå? Kan du oppgi et prosent-tall?

NOTER PROSENT 99=IKKE SIKKER, UOPPGITT

3 prosent eller mindre	24%
4-5 prosent	23%
6-10 prosent	18%
Mer enn 10 prosent	7%
Ikke sikker, uoppgitt	28%
Sum	100%
Antall spurte	845

9. Innenfor hvilke grupper i befolkningen mener du at det særlig finnes fattige? Er det blant
LES OPP FLERE SVAR MULIG

1: De eldre?	56%
2: Arbeidsledige?	37%
3: Innvandrere og flyktninger?	26%
4: Enslige forsørgere?	44%
5: Ungdom?	26%
6: Barnefamilier?	21%
7: Andre grupper?	18%
8: Ingen spesielle grupper	5%
Antall spurte	845

10. Hvem mener du først og fremst har ansvaret for at det finnes fattige i Norge? Er det de fattige selv, er det det offentlige, eller er det svikt fra familie og venner dvs. mangel på sosialt nettverk?

1: De fattige selv (selvforskyt)	10%
2: Det offentlige	44%
3: Svikt fra familie og venner	4%
4: En kombinasjon	38%
5: Andre	1%
6: Ikke sikker	3%
Sum	100%
Antall spurte	845

11. Hva er etter din oppfatning den aller laveste inntekten pr. måned en husholdning som den du tilhører, trenger for å klare seg i det norske samfunnet i dag? Vi tenker på samlet netto-inntekt pr. måned dvs.

inntekt etter skatt. NOTER NETTOINNTÉKT PR. MÅNED

99=IKKE SIKKER, UOPPGITT

Under 6.000 kr	7%
6-10.000 kr	37%
11-15.000 kr	25%
16-20.000 kr	13%
Mer enn 20.000 kr	6%
Ikke sikker, uoppgitt	13%
Sum	101%
Antall spurte	1000

12. Jeg vil nå at du skal vurdere økonomien til din egen husstand i forhold til andre husstander i Norge. På en skala fra 1 til 10, der 1 er de de med dårligst økonomi, og 10 er de med best økonomi, hvor vil du plassere din egen husstand?NOTER TALL MELLOM 1 OG 10 0=IKKE SIKKER, OPPGITT

Ikke sikker	4%
1-3	9%
4-6	61%
7-10	26%
Sum	100%
Antall spurte	1000

HVIS SPM 1<60

13. Nå noen spørsmål om alderspensjon og Folketrygden. Tror du, ut fra det du vet i dag, at den alderspensjonen du vil motta fra Folketrygden vil være tilstrekkelig for å dekke dine økonomiske behov i alderdommen?

HVIS USIKKER, FØLG OPP MED "HVA TROR DU?"

1: Ja	34%
2: Nei	56%
3: Ikke sikker	10%
Sum	100%
Antall spurte	741

HVIS SPM 1<60 og SPM 2=4

STILLES BARE TIL YRKESAKTIVE UNDER 60 ÅR

14. På mange arbeidsplasser er det som et tillegg til folketrygden opprettet egne tjenestepensjonsordninger for de ansatte. Er du selv tilknyttet enslik pensjonsordning i forbindelse med din nåværende jobb?

EKSEMPLER PÅ TJENESTE-PENSJONSORDNINGER:

- STATENS PENSJONSKASSE
- PENSJ.ORDNINGER I KOMMUNESEKTOREN (KLP)
- BEDRIFTSPENSJONER I PRIVAT SEKTOR

1: Ja	60%
2: Nei	37%
3: Ikke sikker	3%
Sum	100%
Antall spurte	568

HVIS SPM 1<60 STILLES TIL ALLE UNDER 60 ÅR

15. Gjør du selv, eller eventuelt din ektefelle eller samboer, noe rent privat for å spare til alderdommen? Hvis ja, vilke av følgende spareformer benytter dere? LES OPP FLERE SVAR MULIG

1: Har dere individuell pensjonsforsikring eller pensjonsavtale?	18%
2: Sparing i bank eller obligasjonsfond?	12%
3: Sparing i aksjer eller aksjefond?	14%
4: Sparing i bolig eller eiendom?	10%
5: Benytter andre spareformer?	2%
6: Nei, sparer ikke til alderdommen	62%
7: Vil ikke si, ikke sikker	2%
Antall spurte	741

HVIS SPM 1>60 og SPM 2<4 STILLES HVIS ALDER = 60+ OG YRKESPASSIV:

16. Har du inntrykk av at du har en bedre eller dårligere økonomi sammenliknet med andre pensjonister, eller har du en økonomi omtrent på linje med andre pensjonister?

ANDRE PENSJONISTER = SOM VEDKOMMENDE SYNES DET ER NATURLIG Å SAMMENLIKNE SEG MED

1: Bedre	32%
2: Omtrent på linje med andre	43%
3: Dårligere	17%
4: Er ikke pensjonist	3%
5: Ikke sikker	5%
Sum	100%
Antall spurte	195

17. Mener du at alderspensjonen fra Folketrygden i framtiden bør være lik for alle, eller bør den stå i forhold til den inntekten man har hatt i yrkesaktiv alder, slik som i dag?

1: Bør være lik for alle	34%
2: Bør stå i forhold til inntekten	58%
3: Ikke sikker	9%
Sum	101%
Antall spurte	1000

18. Bør hovedtyngden av folks pensjonsinntekt også i fremtiden komme fra Folketrygden, eller mener du at det er riktig å la folk selv få ta et større ansvar for å sikre seg økonomisk i alderdommen?

1: Hovedtyngden bør komme fra Folketrygden	69%
2: Folk bør selv ta et større ansvar	22%
3: Ikke sikker	8%
Sum	99%
Antall spurte	1000

19. Det vil i årene som kommer bli flere eldre og Folketrygdens utgifter til alderspensjon kommer til å øke. Hvilket av følgende tiltak mener dumyndighetene først og fremst bør satse på for å finansiere økte utgifter til

Folketrygden? Bør myndighetene LES OPP DE FIRE FØRSTE ALTERNATIVENE

1: Stimulere til at de eldre står lenger i jobben?	8%
2: Øke trygdeavgiften (skatten)?	21%
3: Redusere ytelsene fra Folketrygden?	2%
4: Satse på innsparinger i andre deler av offentlig sektor?	47%
5: Ingen av delene	9%
6: Ikke sikker	13%
Sum	100%
Antall spurte	1000

20. Nå til noen spørsmål om trygdemisbruk. Kjenner du selv til personer som etter din oppfatning urettmessig mottar noen av de følgende trygder eller sosiale ytelser fra det offentlige? LES OPP DE FEM FØRSTE ALTERNATIVER

FLERE SVAR MULIG

KJENNSKAP=VET OM

ETTER DIN OPPFATNING URETTMESSIG=SUBJEKTIVTDVS.TROR ELLER MENER AT DET FOREKOMMER MISBRUK

TRENGER IKKE VITE OM REGELBRUDD

1: Arbeidsledighetstrygd?	17%
2: Sykelønn?	10%
3: Uføretrygd (inkl. attføring)?	13%
4: Trygd til enslige forsørgere?	11%
5: Sosial hjelp?	13%
6: Nei, ingen	64%
Antall spurte	1000

21. På samme måte, kjenner du til personer som får for lite, eller ikke får den trygd eller de sosiale ytelser de har krav på? I så fall, vet du om dette gjelder....

LES OPP DE FEM FØRSTE ALTERNATIVER FLERE SVAR MULIG

1: Arbeidsledighetstrygd?	6%
2: Sykelønn?	3%
3: Uføretrygd (inkl. attføring)?	13%
4: Trygd til enslige forsørgere?	4%
5: Sosial hjelp?	10%
6: Nei, ingen	73%
Antall spurte	1000

22. Har du selv i løpet av de siste fem årene mottatt noen av følgende trygder eller sosiale ytelser?

LES OPP FLERE SVAR MULIG

1: Arbeidsledighetstrygd?	10%
2: Sykelønn utover 14 dager?	17%
3: Uføretrygd (inkl. attføring)?	9%
4: Trygd til enslige forsørgere?	3%
5: Sosial hjelp?	3%
6: Nei, ingen	65%
Antall spurte	1000

HVIS SPM 22<6, HVIS IKKE GÅ TIL SPM 25

23. Har du noen gang følt at det ikke er akseptert eller at du har blitt mistenkeliggjort som mottaker av trygd eller sosialhjelp?

1: Ja	19%
2: Nei	79%
3: Ikke sikker	2%
Sum	100%
Antall spurte	351

24. Hvordan vurderer du nivået på ytelsene du har mottatt, sett i forhold til dine økonomiske behov? Har du fått .. LES OPP

HVIS VEDKOMMENDE HAR ERFARING MED FLERE TRYGDER, SPØR OM YTELSENE PÅ DEN EL-
LER DE SISTE ORDNINGENE VEDKOMMENDE HAR GÅTT PÅ

1: Altfor lite i forhold til behovet	18%
2: Noe for lite	25%
3: Passelig i forhold til behovet	55%
4: For mye	0%
5: Ikke sikker	2%
Sum	100%
Antall spurte	351

25. Alt i alt, hvor utbredt har du inntrykk av at trygdemisbruk er i Norge i dag? Er det ... LES OPP

1: Svært utbredt	10%
2: Noe utbredt	54%
3: Lite utbredt	27%
4: Forekommer ikke	2%
5: Ikke sikker	7%
Sum	100%
Antall spurte	1000

HVIS SPM 25<4

26. Hva tror du er den viktigste årsaken til at det forekommer trygdemisbruk? Har det sammenheng med at...

LES OPP DE FIRE FØRSTE ALTERNATIVER

1: Det er for lett å få trygd	15%
2: At det satses for lite på oppfølging og kontroll av de som er trygdet	47%
3: At ytelsene er for høye dvs. at det ikke lønner seg å jobbe	18%
4: Andre årsaker	14%
5: Ikke sikker	6%
Sum	100%
Antall spurte	1000

27. Alt i alt, mener du det offentlige bruker for mye ressurser på trygd og sosialstøtte i forhold til behovet, mener du vi bruker omtrent passelig, eller bruker vi for lite ressurser til trygder og sosialstøtte?

1: Bruker for mye	15%
2: Passelig	54%
3: Bruker for lite	19%
4: Ikke sikker	12%
Sum	100%
Antall spurte	1000

28. Til slutt noen bakgrunnsspørsmål. Hvor mange års utdanning utover grunnskolen har du?

- 1: Ingen
- 2: 1 - 3 år
- 3: 4 - 6 år
- 4: Flere enn 6 år

29. Er du gift, samboer eller enslig?

- 1: Gift eller samboer
- 2: Enslig

HVIS SPM29=1

30. Er din ektefelle eller samboer yrkesaktiv?

- 1: Student, skoleelev
- 2: Trygdet, pensjonist
- 3: Hjemmевærende
- 4: Yrkesaktiv

31. Hvor mange personer er det i husstanden?

NOTER ANTALL PERSONER

99=UOPPGITT

HVIS SPM 31>1

32. Er det barn under 16 år i husstanden?

I tilfellet, hvor mange?

NOTER ANTALL BARN

0=INGEN

99=UOPPGITT

HVIS SPM 2=4, HVIS IKKE GÅ TIL SPM 36

33. Er du ansatt i offentlig eller privat sektor?

- 1: Offentlig
- 2: Privat

HVIS SPM 33=2

34. Er du selvstendig næringsdrivende?

- 1: Ja
- 2: Nei

35. Er du medlem av fagforening eller yrkesorganisasjon? I tilfelle, er den tilsluttet LO, YS, AF eller er den frittstående?

- 1: LO
- 2: YS
- 3: AF
- 4: Frittstående
- 5: Ikke medlem
- 6: Ikke sikker

36. Hva er din samlede inntekt pr. år (brutto)?

PERSONLIG INNTEKT

99=IKKE SIKKER/UOPPGITT

37. Hva er husstandens samlede nettoinntekt pr. måned?

NETTOINNTEKT= INNTEKT ETTER SKATT

0=IKKE SIKKER/UOPPGITT

38. Dersom det var Stortingsvalg i morgen, hvilket parti ville du da stemme på?

1: RV

3: SV

4: Ap

5: Venstre

7: Sp

8: KrF

9: Høyre

10: Frp

11: Andre

12: Ville ikke stemme

13: Vil ikke si

14: Ikke sikker

15: Har ikke stemmerett

39. Kjønn?

1: Mann

2: Kvinne

40. Det var siste spørsmål. Tusen takk for hjelpen.

Publikasjoner fra Det 21. århundrets velferdssamfunn

Publikasjonen kan bestilles fra Fafo, Postboks 2947 Tøyen 0608 Oslo.
Telefon 22 08 86 00, Faks 22 08 87 00. E-post publikasjon@fafo.no

Ove Langeland (red.), Torkel Bjørnskau, Hilde Lorentzen og
Axel West Pedersen

Mellom frihet og fellesskap. Det 21. århundrets velferdssamfunn

Fafo-rapport 270. Fafo/Tiden. Kr. 348,-

- 1 Jon Erik Dølvik: Farvel solidaritet?. Internasjonale utfordringer for den norske arbeidslivsmodellen. Fafo-rapport 271. 60 sider. Kr 91,-
- 2 Victor D. Norman: Globalisering Betingelser for lønnsom næringsdrift og sysselsetting i Norge. Fafo-rapport 272. 26 sider. Kr 74,-
- 3 Steinar Holden: Frie kapitalkrefter. Noen konsekvenser for nasjonal økonomisk-politisk styring. Fafo-rapport 273. 30 sider. Kr 79,-
- 4 Alexander Wright Cappelen: Globalisering Utfordringer for norsk skatte- og fordelingspolitikk. Fafo-rapport 274. 30 sider. Kr 77,-
- 5 Morten Bøås: Norsk miljø- og ressurspolitikk mot tusenårsskiftet. Fafo-rapport 275. 48 sider. Kr 86,-
- 6 Keith Smith: Økonomisk vekst og «lavteknologi». Aktuelle spørsmålsstillinger for Norge. Fafo-rapport 276. 28 sider. Kr 75,-
- 7 Knut Arild Larsen: Utdanningsbasert kompetanse i dagens og morgendagens arbeidsmarked. Fafo-rapport 277. 40 sider. Kr 83,-
- 8 Lars-Henrik Johansen: Bak de store ord. Sammenlikninger av etter- og videreutdanning mellom bransjer og internasjonalt. Fafo-rapport 278. 132 sider. Kr 135,-
- 9 Per Kleppe: Solidaritetsalternativet - fortid og framtid. Fafo-rapport 279. 40 sider. Kr 82,-
- 10 Per Kleppe: Arbeidslinjen og de svake gruppene på arbeidsmarkedet. Fafo-rapport 280. 74 sider. Kr 107,-
- 11 Trond Petersen: Kjønnsspørsmålet. Hvor står vi i arbeidslivet. Fafo-rapport 281. 47 sider. Kr 83,-
- 12 Gunn Birkelund: Deltidsarbeid. Fafo-rapport 282. 36 sider. Kr 79,-
- 13 Jean Louis Laville: Arbeidets framtid. Den franske debatten. Fafo-rapport 283. 70 sider. Kr 91,-
- 14 Gerhard Bosch: Differensiering og fleksibilisering av arbeidstiden. På leting etter et nytt arbeidstidsparadigme. Fafo-rapport 284. 48 sider. Kr 83,-
- 15 Ove Langeland og Reid J. Stene: Holdninger til arbeid, lønn og fagbevegelse. Resultater fra en spørreundersøkelse. Fafo-rapport 285. 48 sider. Kr 83,-
- 16 Eli Feiring: Er noen fordelingsprinsipper mer rettferdige enn andre?. Fafo-rapport 286. 36 sider. Kr 77,-
- 17 Eli Feiring: Beskrive for å vurdere?. Om evaluering av fordelingsordningers verdigrunnlag. Fafo-rapport 287. 32 sider. Kr 75,-
- 18 Lars Fjell Hansson: Man skal ikke plage andre.... Om grenser for offentlig maktutøvelse for å redusere skader og død. Fafo-rapport 288. 70 sider. Kr 100,-

- 19 Kristin Hoff: Rettferdig skattlegging. En analyse av det normative grunnlaget for rettferdig fordeling av skattebyrden. Fafo-rapport 289. 112 sider. Kr 126,-
- 20 Kristin Hoff: Rettferdighet og effektivitet i det norske skattesystemet. Fafo-rapport 290. 44 sider. Kr 85,-
- 21 Hilde Lorentzen og Reid J. Stene: Holdninger og deltakelse i nærmiljø og organisasjonsliv. Resultater fra en spørreundersøkelse. Fafo-rapport 291. 47 sider. Kr 83,-
- 22 Espen Dahl: Solidaritet og velferd. Grunnlaget for oppslutning om velferdsstaten. Fafo-rapport 292. 62 sider. Kr 96,-
- 23 Espen Dahl: Hvor går helsevesenet?. Om likhet og effektivitet i norsk helsetjeneste. Fafo-rapport 293. 44 sider. Kr 82,-
- 24 Espen Dahl og Gunn Birkelund: Sysselsetting, klasse og helse 1980–1995. En analyse av fem norske levekårsundersøkelser. Fafo-rapport 294. 44 sider. Kr 79,-
- 25 Kåre Hagen: Den nordiske velferdsstaten. Museumsgjenstand eller bærekraftig samfunnsmodell?. Fafo-rapport 295. 47 sider. Kr 83,-
- 26 Kåre Hagen: Utviklingen i de skandinaviske velferdsstater. Fra krise til konsolidering?. Fafo-rapport 296. 47 sider. Kr 83,-
- 27 Per Kleppe: Bedre tjenesteyting i kommunene?. Fafo-rapport 297. 72 sider. Kr 100,-
- 28 Heidi Gautun: Endringer i familieomsorgen til eldre?. Fafo-rapport 298. 82 sider. Kr 103,-
- 29 Neil Gilbert: Selvhjelpsstaten. Et nytt paradigme for sosial trygghet. Fafo-rapport 299. 36 sider. Kr 75,-
- 30 Torkel Bjørnskau og Reid J. Stene: Holdninger til helse- og omsorgstjenester. Resultater fra en spørreundersøkelse. Fafo-rapport 300. 41 sider. Kr 79,-
- 31 Gunn Birkelund: Marginalisering i en velferdsstat. Fafo-rapport 301. 30 sider. Kr 75,-
- 32 Aksel Hatland: Nordisk alderspensjon under ombygging. Fafo-rapport 302. 32 sider. Kr 74,-
- 33 Tone Fløtten: Fattigdom i Norge. Problem eller bagatell?. Fafo-rapport 303. 114 sider. Kr 125,-
- 34 Anne Britt Djuve: Etniske minoriteter og de nordiske velferdsstatene. Fafo-rapport 304. 46 sider. Kr 86,-
- 35 Jardar E. Flaa og Axel W Pedersen: Holdninger til ulikhet, pensjon og trygd. Resultater fra en spørreundersøkelse. Fafo-rapport 305. 60 sider. Kr 91,-
- 36 Jon Erik Dølvik og Torgeir Stokke: Den norske forhandlingsmodellen. Et tilbakeblikk. Fafo-rapport 306. 46 sider. Kr 88,-
- 37 Keith Smith: Economic growth and "low-tech" industries. Issues for Norway. Fafo-rapport 307. 37 sider. Kr 77,- (Norsk utg. nr. 6)
- 38 Gunn Birkelund: Part-time work in a welfare state. Fafo-rapport 308. 30 sider. Kr 73,- (Norsk utg. nr. 12)
- 39 Jean Louis Laville: The future of work. The debate in France. Fafo-rapport 309. 80 sider. Kr 103,- (Norsk utg. nr. 13)
- 40 Jean Louis Laville: Le futur du travail. Le debat Francais. Fafo-rapport 310. 80 sider. Kr 103,- (Norsk utg. nr. 13)
- 41 Gerhard Bosch: Differenzierung und Flexibilisierung der Arbeitszeit. Die schwierige Suche nach einem neuen Arbeitszeitparadigma. Fafo-rapport 311. 67 sider. Kr 95,- (Norsk utg. nr. 14)
- 42 Neil Gilbert: The Enabling State. An Emerging Paradigm for Social Protection. Fafo-rapport 312. 35 sider. Kr 76,- (Norsk utg. nr. 29)
- 43 Bernard Enjolras: Labour-market regulation and economic performance. A review. Fafo-rapport 313. 44 sider. Kr 82,-
- 44 Bernard Enjolras: Welfare state and disincentives effects. Theoretical perspectives. Fafo-rapport 314. 51 sider. Kr 86,-

Jardar E. Flaa og Axel W. Pedersen
**Holdninger til ulikhet,
pensjon og trygd**
Resultater fra en spørreundersøkelse

er en av publikasjonene fra rapportserien i prosjektet Det 21. århundrets velferdssamfunn. Det er en omfattende serie med stor faglig spennvidde og flere bidrag fra forskere i inn- og utland. Sentrale temaer som dekkes i rapportserien er:

arbeidslivet med vekt på globalisering, næringsutvikling og sysselsetting; kompetanse, etter- og videreutdanning; forhandlinger og trepartssamarbeid

hverdagslivet med vekt på familie, nærmiljø og frivillige organisasjoner; normer, holdninger og verdier

velferdstjenester med vekt på helse, omsorg og sosial trygghet; velferdsstat, privatisering og levekår

velferdsytelser med vekt på pensjoner, inntektssikring og fordeling; økonomisk ulikhet og fattigdom

Fafo
Forskningstiftelsen Fafo
Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
<http://www.fafo.no>

Det 21. århundrets velferdssamfunn 35
Fafo-rapport 305
ISBN 82-7422-288-1